

BALKANS
ACT
NOW!

PRIRUČNIK
ZA SUDIJE I TUŽITELJE O
NAKNADI ŠTETE ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI

OVAJ PROJEKAT JE PODRŽAN OD STRANE EUROPSKE UNIJE

IMPRESUM: Priručnik za sudije i tužioce o naknadi štete žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini

Izdavač: Međunarodni forum solidarnosti-EMMAUS

Lektura: Indira Osmić

Grafičko oblikovanje: Grafika Šaran d.o.o.

Štampa: Grafika Šaran d.o.o.

Tiraž: 300 komada

Materijal je autoriziran i nije dozvoljena distribucija, štampanje, prodaja i upotreba bez odobrenja izdavača. Materijal je dostupan za upotrebu državnim službenicima i zaposlenicima/namještenicima koji su uključeni u provođenje aktivnosti na sprečavanju trgovine ljudima. Za službenu upotrebu dostupna je elektronska verzija materijala samo na zahtjev putem e-mail adrese: sarajevo@mfs-emmaus.ba

PRIRUČNIK ŠTAMPAN U OKVIRU PROJEKTA „Balkans Act (Against Crime of Trafficking) NOW!“ KOJI JE PODRŽAN OD STRANE EUROPSKE UNIJE

Projektni partneri

BALKANS ACT NOW!

**PRIRUČNIK ZA SUDIJE I TUŽITELJE O
NAKNADI ŠTETE ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA
U BOSNI I HERCEGOVINI**

„Ova publikacija izrađena je uz podršku Europske unije. Sadržaj ovog dokumenta isključiva je odgovornost udruženja „Međunarodni forum solidarnosti–EMMAUS“ i ni na koji način ne odražava stavove Europske unije.“

Priručnik za sudije i tužitelje o naknadi štete žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini izrađen je u okviru projekta **"Balkans ACT (Against Crime of Trafficking) Now!"** koji realiziraju organizacije civilnog društva: ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima (Srbija), Međunarodni forum solidarnosti-EMMAUS (Bosna i Hercegovina), Otvorena porta – La Strada (BJR Makedonija), Partnerstvo za društveni razvoj (Hrvatska), Netherlands Helsinki Committee (Nizozemska), Comité Contre L'Esclavage Moderne - CCEM (Francuska) i Association ALC - Accompagnement, Lieux d'Accueil, Carrefour éducatif et social (Francuska), uz podršku Europske unije. Cilj ovog projekta je doprinijeti demokratizaciji i EU integracijskim procesima u zemljama Zapadnog Balkana kroz poboljšanje civilnog aktivizma, kapaciteta, predanosti i utjecaja mreža civilnog društva u raspravi o ljudskim pravima i vladavini prava u vezi s pitanjem organiziranog kriminala, a posebno trgovine ljudima.

S obzirom da su organizirani kriminal i trgovina ljudima prekograničnog karaktera i akutan su problem u svim zemljama zapadno-balkanske regije, te da nadležne vlasti trebaju dodatno ojačati svoj utjecaj u rješavanju navedenih problema, organizacije civilnog društva uključene u realizaciju projekta prepoznale su značaj regionalne suradnje kako na nivou civilnog društva, tako i državnih tijela. Stoga je regionalno partnerstvo na projektu "Balkans ACT Now!" od velikog značaja jer je usmjereno na konkretnije uključivanje pravosudnog sektora, a posebno na sudske postupke u slučajevima trgovine ljudima, uključujući neučinkovite istrage i kazneno gonjenje počinitelja i neučinkovitu zaštitu žrtava u skladu s temeljnim pravima i standardima EU. U skladu s navedenim, Međunarodni forum solidarnosti – EMMAUS (MFS-EMMAUS) poduzeo je inicijativu za uspostavljanje državnog fonda za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima u Bosni i Hercegovini. Aktivnosti u sklopu nacionalne kampanje zagovaranja na nivou cijele države MFS-EMMAUS usmjerio je na donosiocelu odluka i pravosudne institucije, te izradio ovaj Priručnik za sudije i tužitelje o naknadi štete žrtvama trgovine ljudima u BiH. Primjena Priručnika će biti promovisana tokom aktivnosti izgradnje kapaciteta sudija i tužilaca u cilju poboljšanja i sveobuhvatne primjene odredaba relevantnih zakona o naknadi za žrtve trgovine ljudima.

SADRŽAJ

UVOD	7
1. SVRHA NAKNADE ŠTETE ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA	10
2. MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR	13
2.1 KONVENCIJA UJEDINJENIH NARODA O BORBI PROTIV TRANSNACIONALNOG ORGANIZIRANOG KRIMINALA (UN TOK).....	13
2.2 KONVENCIJA VIJEĆA EUROPE O BORBI PROTIV TRGOVINE LJUDIMA.....	14
2.3 PRAVA ŽRTAVA NA NAKNADU ŠTETE U KONTEKSTU EU	14
2.4 OKVIR RADNE EKSPLOATACIJE SA STANOVIŠTA MIGRACIJE	15
2.5 GRUPA STRUČNJAKA ZA AKCIJU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA – IZVJEŠTAJ O BiH	17
3. PRAVNI OKVIR U BiH	19
3.1 NAKNADA ŠTETE U KRIVIČNOM POSTUPKU	19
3.2. VEZA IZMEĐU ODUZIMANJA NEZAKONITO STEČENE IMOVINSKE KORISTI I NAKNADE ŠTETE.....	24
3.3. PRUŽANJE PRAVNE POMOĆI ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA.....	25
3.4. PRAVO NA NAKNADU ŠTETE U PARNIČNOM POSTUPKU	26
3.5 SUDSKE TAKSE, TROŠKOVI PARNIČNOG POSTUPKA I PRAVNA POMOĆ	27
3.6 ZAKON O RADU I ZAPOŠLJAVANJU	28
3.7 DRŽAVNI FOND ZA NAKNADU ŠTETE.....	29
4. NAJBOLJE PRAKSE ZA DODJELU NAKNADE ŠTETE ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA	31
4.1 ALBANIJA.....	31
4.1.1 KRIVIČNI POSTUPAK	31
4.1.2 PARNIČNI POSTUPAK	32
4.1.3 POSTUPAK PRED SUDOM ZA RADNE SPOROVE	32
4.2 BUGARSKA	32
4.2.1 KRIVIČNI POSTUPAK	32
4.2.2 PARNIČNI POSTUPAK	32
4.2.3 POSTUPAK PRED SUDOM ZA RADNE SPOROVE	33
4.2.4 FOND ZA NAKNADU ŠTETE	33
4.3. HRVATSKA	34
4.4 SLOVENIJA.....	35
4.5 HOLANDIJA	36
4.5.1 NAKNADA ŠTETE	38
4.6 FRANCUSKA	38
4.7 UJEDINJENO KRALJEVSTVO – MEHANIZMI ZA NAKNADU ŠTETE	40

4.8 SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE	40
ZAKLJUČAK	41
ANEKS: POKAZATELJI ZA PRAĆENJE	43
1. UVOD	45
2. DEFINICIJE.....	46
3. POKAZATELJI.....	46

UVOD

Prema međunarodnim zakonima, države imaju obavezu da žrtvama trgovine ljudima osiguraju pristup naknadi za pretrpljenu materijalnu i nematerijalnu štetu. Analiza pokazuje da u mnogim zemljama postoje mehanizmi i procedure koje žrtvama kriminaliteta osiguravaju naknadu štete za pretrpljene povrede u lancu trgovine ljudima. Ovi mehanizmi podrazumijevaju mogućnost potraživanja naknade štete prema krivičnom pravu, građanskom pravu, zakonu o radnim odnosima, i/ili kroz državne fondove za naknadu štete.

Međutim, praksa pokazuje da se dodjela naknade štete kao aspekt borbe protiv trgovine ljudima često zapostavlja, jer samo mali broj žrtava trgovine ljudima potražuje naknadu štete, a još je manji broj onih koji zapravo dobiju novčanu naknadu. Stoga je bilo teško pronaći pravni sistem u kome se ne javljaju problemi koji se odnose na dodjelu naknade štete.

Prema relevantnim istraživanjima u ovoj oblasti, nedostatak djelotvornih mehanizama za naknadu štete ima svoje korijene u:

- nedostatku svijesti/znanja vlasti i pružatelja usluga iz NVO;
- sukobu koji se javlja između pristupa zasnovanog na provođenju zakona, koji žrtvu smatra svjedokom i neophodnom za krivični sudski postupak, i onog zasnovanog na ljudskim pravima;
- neefikasno korištenje mogućnosti zapljene i konfiskacije imovine u svrhu naknade štete žrtvama trgovine ljudima;
- nedostatak pravne pomoći za žrtve trgovine, dugo trajanje sudskog postupka;
- strah od odmazde trgovca ljudima ili neizvjesnog imigracionog statusa¹.

Ovo su također osnovni uzroci činjenice da mehanizmi za naknadu štete nisu djelotvorni ni u sudovima u Bosni i Hercegovini (u daljnjem tekstu BiH).

Osnovna pretpostavka ovog priručnika jeste da žrtve trgovine ljudima imaju pravo na naknadu štete. Stoga, Priručnik ne dovodi u pitanje takvo pravo i njegov značaj. Ovaj priručnik će predstaviti trenutni pravni okvir na međunarodnom, regionalnom i nacionalnom nivou, uključujući praksu na nacionalnom nivou u pogledu pristupa naknadi štete, kao i najbolju praksu u zemljama regiona i na nivou EU, sa ciljem da se poboljša praksa kada je u pitanju dodjela naknade štete žrtvama za materijalnu i nematerijalnu štetu. Kao što je ranije navedeno, ne postoji apsolutno najbolja praksa, već djelotvorni mehanizmi za dosuđivanje naknade žrtvama za štete pretrpljene u lancu trgovine ljudima. Sve se svodi na procjenu kvaliteta mehanizama za potraživanje naknade štete. Dakle, u izboru najboljih praksi, ovaj priručnik se, koliko je to bilo moguće, oslonio na praktične primjere.

Priručnik služi zaposlenima u pravosuđu za poboljšanje prakse i podizanje svijesti o mogućnostima dodjele naknade štete, što bi trebalo da dovede do primjene sveobuhvatnijeg pristupa u borbi protiv trgovine ljudima koji se bazira na ljudskim pravima.

¹ La Strada International, Anti-Slavery International, Concept Note for COMP.ACT Europe – European Action for Compensation for Trafficked Persons – Evropska organizacija za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima (u daljnjem tekstu: LSI/ASI, COMP.ACT concept note), str. 3.

UPOTREBA POJMOVA U PRIRUČNIKU:

TRGOVINA LJUDIMA:

Trgovina ljudima je definirana u članu 4. Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima kao:

- a) *"Trgovina ljudima" znači vrbovanje, prijevoz, premještanje, skrivanje ili prihvatanje osoba, uz primjenu prijetnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlaštenja ili stanja ugroženosti, ili davanje ili primanje novčanih sredstava ili druge koristi radi dobijanja pristanka osobe koja ima kontrolu nad drugom osobom u cilju iskorištavanja. Iskorištavanje, u najmanju ruku, treba da uključuje iskorištavanje prostitucije drugih osoba ili druge oblike seksualnog iskorištavanja, prisilan rad ili pružanje usluga, služenje, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu ili uzimanje ljudskih organa;*
- b) *pristanak žrtve "trgovine ljudima" na planirano iskorištavanje, kako se navodi u tački a) ovog člana, nema značaja ni u jednom slučaju kada se koriste sredstva spomenuta u tački a);*
- c) *vrbovanje, prijevoz, premještanje, skrivanje ili prihvatanje djeteta radi iskorištavanja smatra se „trgovinom ljudima“ čak i ako ne uključuje sredstva navedena u tački a) ovog člana;*
- d) *„Dijete“ znači svaka osoba mlađa od 18 godina;*
- e) *„Žrtva“ je svaka fizička osoba koja je postala predmet trgovine ljudima u smislu definicije iz ovog člana."*

ŽRTVA TRGOVINE LJUDIMA:

Žrtva je definirana u skladu sa definicijom iz Konvencije Vijeća Europe o borbi protiv trgovine ljudima.

Konvencija definira „žrtvu“ kao „svaku fizičku osobu koja je postala predmet trgovine ljudima u smislu definicije iz ovog člana“. Kao što je gore objašnjeno, žrtva je svako ko je izložen kombinaciji elemenata (radnja, sredstvo, svrha) navedenih u tački a) člana 4. ove Konvencije. Tačka c) ovog člana, međutim, nalaže da, kada je osoba dijete, on ili ona će se smatrati žrtvom čak i ako nije bilo upotrebe nijednog od sredstava navedenih u tački a) ovog člana.

NAKNADA ŠTETE:

U ovom priručniku, pojam „naknada štete“ odnosi se na cjelokupan koncept davanja novčane naknade nekoj osobi, bez obzira na izvor plaćanja, ili mehanizam koji je bio upotrijebljen ili vrste gubitaka koje treba nadoknaditi. Naknada štete uključuje naknade koje finansira država, kao i naknade dodijeljene u krivičnom, parničnom ili postupku pred sudom za radne sporove².

MATERIJALNA I MORALNA ŠTETA:

U upotrebi je različita terminologija u vezi sa elementima gubitka koji sačinjavaju zahtjev za naknadu štete. Ipak, zahtjevi za dobijanje naknade štete se sastoje od elemenata koji spadaju u dvije različite kategorije: naknada za „materijalnu štetu“ i naknada za „moralnu štetu.“

„Materijalna šteta“ se odnosi na finansijske ili novčane gubitke, npr. medicinske, pogrebne i bolničke troškove, gubitak budućih zarada i naknada iz radnog odnosa, neisplaćene zarade, i troškove oštećenja

² OSCE/Ured za demokratske institucije i ljudska prava: Naknada štete žrtvama trgovine ljudima i eksploatacije u regionu OSCE-a, Varšava 2008.

imovine. Definicija i obim materijalne štete u nacionalnom okruženju su predviđeni zakonom (ili pravom sudskih precedenata u državama koje primjenjuju običajno pravo) i razlikuju se od zemlje do zemlje. Neki mehanizmi za potraživanje naknade štete omogućavaju potraživanje naknade za sve vrste materijalne štete, dok se kod drugih mogu potraživati naknade samo za ograničene kategorije gubitaka.

„Moralna šteta“ se odnosi na druge nefinansijske ili nenovčane gubitke, npr. duševnu bol, gubitak reputacije ili „časti“, „bol i patnju“, neprijatnost, nemogućnost uživanja u životu, izopštavanje iz društva i gubitak prijatelja. Definicija i obim moralne štete u nacionalnom okruženju su predviđeni zakonom (ili pravom sudskih precedenata u državama koje primjenjuju običajno pravo) i razlikuju se od zemlje do zemlje. Neki mehanizmi za potraživanje naknade štete omogućavaju potraživanje naknade za sve vrste moralne štete, neki omogućavaju potraživanje naknade samo za određene vrste moralne štete, a drugi uopće nemaju mogućnost potraživanja naknade za moralnu štetu³.

³ Ibid str.16

1. SVRHA NAKNADE ŠTETE ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

Trgovina ljudima predstavlja tešku povredu ljudskih prava žrtava koje ozbiljno pate dugo nakon što je eksploatacija završena. Stoga naknada štete predstavlja važan alat za žrtvu pomoću kojega može da umanjiti tu patnju i da se oporavi od povreda pretrpljenih u lancu trgovine. Naknada štete treba da predstavlja lijek za žrtvu, ali također i važno sredstvo za borbu protiv trgovine općenito – da se počinitelji odvrate od daljnjeg izvršavanja krivičnog djela, da se utječe na širu javnost i pošalje poruka da se počinjenje krivičnog djela ne isplati.

U suštini, naknada štete ima tri funkcije: restorativnu, punitivnu (kaznenu) i preventivnu⁴.

Restorativna funkcija naknade štete predstavlja oporavak žrtve jer se žrtva kroz zlostavljanje u lancu trgovine ljudima suočava sa kako fizičkim, tako i psihičkim posljedicama, uključujući gubitak dostojanstva, probleme sa mentalnim zdravljem, smanjenu sposobnost da bude samostalna itd.

Kako bi ostvarila svoju restorativnu funkciju, naknada štete treba da osigura priznavanje nedjela i da redefinira žrtvu kao subjekt pravde umjesto kao objekat počinjenja krivičnog djela. Ona tako otvara prostor za aktivnu ulogu žrtve u procesu izvođenja trgovaca pred lice pravde⁵. Kada se dodijeli, naknada štete treba žrtvi da osigura finansijsku nezavisnost i da do određene mjere spriječi ponovnu viktimizaciju.

Kako bi naknada štete ostvarila svoju preventivnu i punitivnu funkciju, treba staviti akcenat na oduzimanje imovine stečene izvršenjem krivičnog djela od trgovaca ljudima u cilju osiguravanja veće količine sredstava za dosuđivanje naknade štete žrtvama. Uspješno preusmjeravanje sredstava stečenih krivičnim djelom na naknadu štete žrtvama trgovine ljudima predstavlja više od kazne u određenim slučajevima; ono može neposredno utjecati i doprinijeti prevenciji krivičnog djela trgovine ljudima. Lišavanje trgovaca ljudima imovine kroz oduzimanje sredstava stečenih krivičnim djelom predstavlja jak mehanizam destimulacije⁶.

Države omogućavaju različite mehanizme za potraživanje naknade štete žrtvama trgovine ljudima bilo kroz krivične, parnične ili postupke u sudu za radne sporove ili kroz odvojene fondove kako bi se olakšalo dobijanje naknade štete za žrtve. Do koje mjere ovi mehanizmi ostvaruju svoje funkcije u BiH jeste zapravo tema ovoga priručnika.

⁴ Vidi: <http://lastradainternational.org/Isidocs/Findings%20and%20results%20of%20Comp.Act.pdf>

⁵ Ibid.

⁶ Ibid.

2. MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

Postoje brojni međunarodni instrumenti koji se mogu potencijalno koristiti radi zaštite prava žrtava trgovine ljudima i uspostavljanja djelotvornog sistema naknade štete kao sredstva za borbu protiv trgovine ljudima. U ovom pogledu, instrumenti za zaštitu žrtava trgovine ljudima i prisilnog rada su široko priznati i odobreni čak u većoj mjeri nego oni koji se odnose isključivo na zaštitu radnika migranata. Pravo na naknadu štete je također blisko povezano sa pomoćnim pravima koja uključuju, naprimjer, pravo na pravnu pomoć. Međutim, treba imati u vidu da su ovi standardi obavezujući samo kada ih je odobrila država, i tada predstavljaju minimalne standarde kojih se mora pridržavati, i da države imaju pravo da uvedu dodatne odredbe.

2.1 KONVENCIJA UJEDINJENIH NARODA O BORBI PROTIV TRANSNACIONALNOG ORGANIZIRANOG KRIMINALA (UN TOK)

UN TOK i Palermo protokol, kao prvi međunarodno priznati instrument, obavezuje države potpisnice da prilikom potraživanja naknade štete omoguće žrtvama trgovine ljudima pristup najmanje jednoj pravnoj proceduri. On također propisuje obavezu država da osiguraju da žrtve dobiju potrebne informacije o mogućnostima potraživanja naknade štete⁷. Kako ovaj instrument regulira međudržavna pitanja, države su također obavezne da unaprijede realizaciju ovoga prava i izvan granica svoje zemlje.

Palermo protokol ima mali broj obavezujućih odredbi u vezi sa podrškom žrtvama. Jedna od njih obavezuje države potpisnice da se postaraju da njihovi domaći pravni sistemi sadrže mjere koje žrtvama nezakonite trgovine ljudima pružaju mogućnost dobijanja nadoknade na ime pretrpljene štete. Ova odredba ne predstavlja obavezu da se osigura naknada štete ili restitucija, već obavezu država da ponude pravnu mogućnost za obeštećenje.

Tumačenja Protokola⁸ ukazuju na to da bi ove odredbe trebalo da važe kako u zemlji destinacije, tako i u zemlji porijekla žrtve. U skladu sa Pravnim vodičem⁹, ova obaveza je ispunjena kada se uspostavi jedna ili više od sljedećih triju opcija: odredbe koje omogućavaju žrtvama da podnesu parničnu tužbu protiv počinitelja za nanesenu štetu; odredbe koje omogućavaju krivičnom sudu da dodijeli naknadu štete žrtvama kriminaliteta (koju plaća počinitelj), ili da podnese nalog za naknadu štete ili restituciju protiv osoba osuđenih za krivična djela trgovine ljudima; ili odredbe kojima se uspostavljaju specijalni fondovi ili mehanizmi koji omogućavaju žrtvama da od države potražuju naknadu za pretrpljenu štetu ili povredu.

U ovom protokolu se ne spominju pomoćna prava kao što je pravo na informiranje ili pravo na pravnu pomoć, ali je uključeno pravo da se ostane u zemlji tokom trajanja sudskog postupka. Član 8. stav 2. obavezuje zemlje destinacije da osiguraju povratak žrtve 'uz dužnu brigu o ... stanju svih vrsta pravnih postupaka'.

Osim toga, on povezuje krivično pravosuđe i podršku žrtvi putem prepoznavanja naknade štete žrtvi kao najvažnije opcije kada je u pitanju raspolaganje oduzetom imovinom. Što se tiče međunarodnih zahtjeva

⁷ Žrtvama trgovine ljudima se pružaju informacije o dostupnim pravnim lijekovima kao i pristup pravnoj pomoći (Prot. čl. 6; UN VKLJP Smjernice princip 9 i smjernica 4.8; Komitet Vijeća Evrope za borbu protiv mučenja čl. 15; Direktiva EU 2011/36/EU čl. 12). Postoji pravna i praktična mogućnost za žrtve trgovine ljudima da dobiju naknadu za pretrpljenu štetu (UN TOK čl. 14.2 i 25; Prot. čl. 6.6; Međunarodna konvencija o zaštiti prava radnika migranata i njihovih porodica čl. 25.3; Međunarodna organizacija rada br. 97 i 143; UN VKLJP Smjernice princip 17; SE KBPM čl. 15; EU Direktiva o nadoknadi). Žrtve trgovine ljudima imaju mogućnost da iskažu svoje mišljenje i brige u odgovarajućem trenutku u toku krivičnog postupka (UN TOK čl. 25; Prot. čl. 6)

⁸ <http://lastradainternational.org/doc-center/2039/travaux-preparatoires-of-the-negotiations-for-the-elaboration-of-the-united-nations-convention-against-organized-crime-and-the-protocols-thereto>

⁹ https://www.unodc.org/pdf/crime/legislative_guides/Legislative%20guides_Full%20version.pdf

u vezi sa konfiskovanjem imovine, član 14. stav 2. obavezuje države potpisnice 'da daju prioritet vraćanju oduzete dobiti stečene izvršenjem krivičnog djela ili imovine državi moliteljici u svrhu naknade štete (ili povrata) žrtvama'.

2.2 KONVENCIJA VIJEĆA EUROPE O BORBI PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

Pravo na naknadu štete je dalje osnaženo kroz regionalni instrument koji u borbi protiv trgovine ljudima promovira pristup baziran na ljudskim pravima. Pravo na naknadu štete, u skladu sa odredbama Konvencije Vijeća Europe, predstavlja pravo da se od počinitelja potražuje naknada kako za moralnu tako i za materijalnu štetu. Interesantno je da Konvencija također poziva države da razmotre omogućavanje pristupa državnom fondu za naknadu štete ugledajući se na model predstavljen u Europskoj konvenciji o naknadi štete žrtvama nasilnih kriminaliteta¹⁰.

Konvencija naglašava pomoćna prava koja doprinose da naknada štete postane djelotvorna i praktična mogućnost, kao što je besplatna pravna pomoć. Pravo na naknadu štete od trgovca ljudima i države podržano je određenim politički obavezujućim instrumentima („meko pravo“), na prvom mjestu Deklaracijom osnovnih pravnih principa za žrtve krivičnih djela i zloupotrebe moći i zakonima Europske unije, kao što je Direktiva Vijeća EU o naknadi štete žrtvama krivičnih djela.

Konvencija Vijeća Europe je prvi međunarodni sporazum koji gleda na trgovinu ljudima kao na problem u vezi sa ljudskim pravima i čini zaštitu prava žrtava obavezujućom. Član 15. propisuje pravo na naknadu štete i obraćanje sudu kao i preduvjete koje treba ispuniti kako bi žrtva trgovine ljudima mogla da ostvari ovo pravo. Konvencija navodi da žrtve ne mogu da polažu svoja prava ako nemaju svijest o njima.

Države potpisnice moraju osigurati da žrtve imaju pristup informacijama o relevantnim sudskim i upravnim postupcima, na jeziku koji mogu razumjeti, od njihovog prvog kontakta sa nadležnim organima. Države potpisnice moraju osigurati pravo na pravnu pomoć i besplatno pravno zastupanje žrtvama prema uvjetima koje propisuje njihovo nacionalno zakonodavstvo i u skladu sa članom 16. Konvencije Vijeća Europe Potpisnice iz zemalja destinacije moraju da obave povratak žrtve 'uz dužno poštovanje [...] statusa eventualnih pravnih postupaka'. Žrtvi mora biti osigurano pravo na naknadu štete koja će nadoknaditi kako materijalnu, tako i nematerijalnu štetu. Konvencija navodi da žrtve trgovine ljudima rijetko dobijaju punu odštetu od trgovaca ljudima, i propisuje u članu 15.4 da potpisnice treba da preduzmu korake kako bi se garantovala odšteta žrtvama, naprimjer, osnivanjem fonda za obeštećenje žrtava ili programima za socijalnu pomoć, koji bi se mogli finansirati iz sredstava prikupljenih od dobiti stečene u krivičnom djelu.

2.3 PRAVA ŽRTAVA NA NAKNADU ŠTETE U KONTEKSTU EU

Direktiva EU 2011/36/EU¹¹ Europskog parlamenta i Vijeća od 5. aprila 2011. godine o sprečavanju i suzbijanju trgovine ljudima i zaštiti žrtava ovog krivičnog djela, kao zamjena Okvirne odluke Vijeća 2002/629/JHA (u daljnjem tekstu, EU Direktiva) koristi sličan pristup pravima žrtava trgovine ljudima kao i Konvencija VIJEĆA EUROPE i uključuje pravo na naknadu štete kao i pomoćna prava koja bi trebalo da garantuju pristup pravdi. Član 17. obavezuje države potpisnice da osiguraju da žrtve trgovine ljudima imaju pristup postojećim mehanizmima za naknadu štete žrtvama nasilnih kriminaliteta. Savjetovanje i informacije, kao što je navedeno u stavu 5. člana 11., treba da uključuju informacije o dostupnim pravnim lijekovima na jeziku i u formi koju žrtva razumije. Pravo na pravnu pomoć je predviđeno u Uvodnoj napomeni 19 i stavu 2. člana 12., gdje se navodi da će se države potpisnice pobrinuti da žrtve

¹⁰ Pogledajte član 15. Konvencije SE: član 15. – Nadoknada štete i pravna zaštita dostupno na internet adresi: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/docs/convntn/cets197_en.asp#P1153_166853

¹¹ Dostupno na internet adresi: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:101:0001:0011:EN:PDF>

trgovine ljudima neodložno dobiju pristup pravnom savjetu, i, u skladu sa njihovom ulogom žrtve u odgovarajućem pravnom sistemu, pristup pravnom zastupanju, uključujući i onda kada potražuju naknadu štete. Pravni savjet i pravno zastupanje bit će besplatni onda kada žrtva ne posjeduje potrebna finansijska sredstva. Pomoć i podrška treba da obuhvataju pružanje privremenog statusa boravka u svrhu potraživanja pravnih lijekova i, kao što je predviđeno u stavu 3. člana 11., ne bi trebalo da zavisi od volje žrtve da saraduje u krivičnom postupku.

Pored toga, Direktiva EU također uređuje pitanje zapljene imovine. Član 7. propisuje da države potpisnice moraju preduzeti neophodne mjere kako bi osigurale da njihovi nadležni organi imaju pravo da zaplijene i konfiskuju sredstva i prihode. S druge strane, Uvodna napomena 13 nalaže da: '[...] korištenje zaplijenjenih i konfiskovanih sredstava i dobiti stečenih u krivičnim djelima navedenim u ovoj Direktivi za podršku pomoći i zaštiti žrtava, uključujući naknadu štete žrtvama i međudržavne aktivnosti nadležnih organa EU u borbi protiv trgovine ljudima, treba podsticati'.

U skladu sa Direktivom EU, član 12. stav 2., žrtve imaju neodložno pristup pravnom savjetu i pravnom zastupanju, i onda kada to uključuje potraživanje naknade štete. Direktiva EU, članovi 16. i 17., Okvirna odluka Vijeća 2001/220/JHA, član 9. stavovi 1. i 3., propisuje da žrtve imaju pravo pristupa postojećim mehanizmima za obeštećenje žrtava nasilnih kriminaliteta izvršenih s namjerom i predviđa da države potpisnice treba da unapređuju mjere kojima se stimuliraju počinitelji da žrtvama pruže odgovarajuću naknadu štete tokom krivičnog postupka. Žrtve također imaju pravo da se odluka o naknadi štete od strane počinitelja donese tokom krivičnog postupka u razumnom vremenskom roku, izuzev onda kada nacionalno zakonodavstvo propisuje da se takva odluka donese u pravnom postupku druge vrste.

Žrtve imaju pravo da im se vrati lična svojina (izuzev kada je ona hitno potrebna radi toka krivičnog postupka) koja je uzeta ili zaplijenjena tokom krivičnog postupka, i to bez odgađanja.

Što se tiče pristupa mehanizmima naknade štete u međudržavnim situacijama, *Direktiva 2012/29/EU, član 9., Direktiva 2012/29/EU, član 4. stav 1. propisuje da:*

- žrtve imaju pravo da u državi članici svog stalnog boravka podnesu zahtjev za naknadu štete namijenjen državi članici u kojoj je počinjeno krivično djelo;
- žrtve imaju pravo na osnovne informacije o mogućnosti da potražuju naknadu štete. To uključuje informacije i uputstva o tome kako se podnosi zahtjev za dobijanje naknade štete, koja je to prateća dokumentacija koja može biti potrebna, kao i o zahtjevima za dodatne informacije;
- žrtve imaju pravo da dobiju, u najkraćem mogućem roku, informaciju o kontakt osobi ili odjeljenju koji su zaduženi da procesuiraju njihov zahtjev, potvrdu o prijemu zahtjeva, (ukoliko je moguće) okvirni rok kada će odluka o njihovom zahtjevu biti donesena, kao i informaciju o odluci koja je donesena.

2.4 OKVIR RADNE EKSPLOATACIJE SA STANOVIŠTA MIGRACIJE

Pravo na djelotvoran pravni lijek je široko priznato u najvažnijim međunarodnim instrumentima ljudskih prava i Konvencijama o prisilnom radu br. 29 i 105¹² Međunarodne organizacije rada (MOR). Konvencije MOR, br. 97¹³ i 143¹⁴ o radnicima migrantima, zajedno sa Međunarodnom Konvencijom o zaštiti prava

¹² Dostupno na internet adresi:

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312174 i

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312250

¹³ Pogledajte: Konvencija MOR o migraciji radi zaposlenja (Revidirana), 1949. (br. 97) dostupno na internet adresi:

http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C097;

¹⁴ Pogledajte: Konvencija MOR o radnicima migrantima (Dodatne odredbe), 1975 (br. 143) dostupno na internet adresi: http://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=1000:12100:0::NO:12100:P12100_INSTRUMENT_ID:312288

svih radnika migranata i članova njihovih porodica,¹⁵ postavljaju standarde koji osiguravaju da migranti neće biti lišeni svoga prava da budu plaćeni za posao koji su obavili. Standardi MOR o prisilnom radu široko su usvojeni od država članica, a bave se pitanjima u vezi sa radnim pravima koja bi trebalo da se primjenjuju na nacionalnom nivou u slučajevima radne eksploatacije. U zemljama koje nisu usvojile Konvencije MOR, Deklaracija MOR iz 1998. godine o osnovnim principima i pravima na radu i njen Prilog propisuju obavezu država članica MOR da primijene određene osnovne principe koji obuhvataju zabranu prisilnog rada, dječijeg rada i diskriminacije.

Konvencije MOR o radnicima migrantima postavljaju standarde kako bi osigurale da migranti nisu lišeni svojih prava u vezi sa poslom koji su obavili. Radnici migranti imaju ona prava koja su relevantna za zahtjeve eksploatiranih radnika prema parničnom ili radnom pravu za neplaćene ili nedovoljno isplaćene zarade i druge gubitke i štetu koji su posljedica zloupotrebe standarda radnog prava (npr. zdravlje i sigurnost na radu, lišavanje radnika odmora, prekovremeni rad itd.).

Kada je riječ o ilegalnim radnicima, važno je napomenuti da član 9(1) Konvencije 143 o radnicima migrantima propisuje obavezu „da se osigura da nezakonito zaposleni radnici migranti nisu lišeni svojih prava u pogledu posla koji je zapravo obavljen“ i da oni treba da ostvaruju ista prava kao i regularno zaposleni migranti.

Konvencija MOR o prisilnom radu iz 1930. ne bavi se direktno naknadom štete. Međutim, u općoj anketi o njenoj primjeni koju je izdao Komitet stručnjaka MOR,¹⁶ a u vezi sa primjenom člana 25 – koji se bavi kaznama za prisilni rad – navodi se da: „Tamo gdje postoji neki oblik prisilnog rada, odgovorne osobe moraju biti efikasno kažnjene u skladu sa kaznenim sankcijama propisanim zakonom. Država potpisnica mora omogućiti žrtvama ovakvih djela da podnesu žalbu nadležnim organima, da imaju pristup pravdi i dobiju nadoknadu za pretrpljenu štetu“.

Što se tiče prisilnog rada i trgovine ljudima, MOR¹⁷ navodi da je postojanje parničnih, administrativnih i radnih pravnih lijekova suštinski važno, a radnicima će često biti potrebna pomoć prilikom podnošenja zahtjeva. Također je važno da Države potpisnice koriste svoj administrativni pravni sistem za zaštitu radnika stranaca i pružanje pravnih lijekova protiv počinitelja krivičnih djela eksploatacije.

Standardi MOR o zabrani prisilnog rada, zaštiti radnika migranata, standardi koji reguliraju zaradu i rad privatnih agencija; svi osnažuju brojna radna prava koja su važna za žrtvu trgovine ljudima, uključujući pravo na pravni lijek (i naknadu štete) za osobe koje su pretrpjele povredu ovih prava. Usvajanje i djelotvorna primjena ovih konvencija je neophodna za zaštitu žrtava trgovine ljudima putem unapređenja njihovih radnih prava, kao i za unapređenje pristupa naknadi štete kroz osnaživanje ovih prava. Naglašeno pravo na pravni lijek u ovim dokumentima pojačava pravo na naknadu štete u međunarodnim zakonima, posebno za žrtve radne eksploatacije¹⁸.

¹⁵ Dostupno na internet adresi: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsq_no=IV-13&chapter=4&lang=en

¹⁶ Iskorjenjivanje prisilnog rada, Generalna konferencija o Konvenciji o prisilnom radu iz 1930. god. (br. 29), i Konvencija o zabrani prisilnog rada iz 1957. god. (br. 105), Međunarodna konferencija rada, 96. sjednica, 2007. god. Dostupno na internet adresi: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---ed_norm/---relconf/documents/meetingdocument/wcms_089199.pdf

¹⁷ Trgovina ljudima i radna eksploatacija: Smjernice za zakonodavstvo i specijalni plan akcije za provođenje zakona u svrhu borbe protiv prisilnog rada, 2005. god, str. 26-29

¹⁸ Pogledajte OSCE/ Ured za demokratske institucije i ljudska prava, Analiza naknade štete za žrtve trgovine ljudima i eksploatacije u regionu OSCE-a

2.5 GRUPA STRUČNJAKA ZA AKCIJU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA – IZVJEŠTAJ O BIH

Grupa stručnjaka za akciju protiv trgovine ljudima (GRETA) u svojim izvještajima o evaluaciji ocjenjuje primjenu odredbi o naknadi štete žrtvama trgovine ljudima. Ona također stavlja akcenat na potrebu da se žrtvama osigura obeštećenje. U ovu svrhu, vlasti bi trebalo da ispitaju sadašnje zakonodavstvo u vezi sa naknadom štete od strane počinitelja. Također bi trebalo da ustanove državni mehanizam za naknadu štete koji bi bio dostupan žrtvama trgovine ljudima¹⁹.

Član 15. Konvencije propisuje obavezu država potpisnica da u svom nacionalnom zakonodavstvu osiguraju žrtvama trgovine ljudima pravo na pravnu pomoć i besplatno pravno zastupanje. Države potpisnice moraju, također, osigurati žrtvama trgovine ljudima pravo na naknadu štete od strane počinitelja, kao i usvojiti zakonodavne i druge mjere kako bi garantovali naknadu štete žrtvama iz državnog fonda. Dalje, član 15(1) Konvencije predviđa da žrtve trgovine ljudima moraju imati pristup informacijama o relevantnim sudskim i upravnim postupcima na jeziku koji mogu razumjeti.

Kada je u pitanju BiH, u Izvještaju se navodi da, u skladu sa krivičnim zakonodavstvom, žrtve trgovine ljudima mogu potraživati naknadu štete od okrivljenih u krivičnom postupku. Međutim, GRETA je procijenila da se takvi zahtjevi u praksi ne podržavaju, jer bi njihovo ispitivanje značilo da se ustanovi pretrpljena šteta kako bi se dala procjena za obeštećenje, što bi odgodilo izricanje presude u slučaju trgovine ljudima. Kao posljedica ovoga, žrtvama se navodno savjetuje da potražuju naknadu štete putem parničnog postupka.

Međutim, u praksi, veoma mali broj žrtava to zapravo uradi zbog dužine parničnog postupka i činjenice da teret dokazivanja štete pada na žrtvu. Prema riječima predstavnika iz suda, u sadašnjem zakonodavstvu nema dovoljno mogućnosti za odluku o naknadi štete žrtvama od strane optuženih u krivičnom postupku, i stoga zakonodavstvo mora da se izmijeni. Pored toga, u zakonu ne postoji mogućnost da se dobije naknada štete od države, niti je uspostavljen fond za žrtve trgovine ljudima ili žrtve kriminaliteta općenito. Shodno tome GRETA hitno poziva vlasti u Bosni i Hercegovini da:

- preispitaju postojeće zakonodavstvo u vezi sa pitanjem naknade štete sa ciljem da se osigura da žrtve trgovine ljudima imaju efikasnu mogućnost dobijanja naknade štete od počinitelja, uključujući i kroz pružanje djelotvornog pristupa pravnoj pomoći i informacijama u vezi sa ovim pitanjem;
- ustanove državni mehanizam za naknadu štete, kao što je fond za naknadu štete, koji bi bio dostupan žrtvama trgovine ljudima radi rješavanja trenutnih problema u vezi sa dobijanjem naknade štete od počinitelja.

¹⁹ Grupa stručnjaka za akciju protiv trgovine ljudima GRETA (2013)7, Izvještaj o primjeni Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima od strane Bosne i Hercegovine, Prva runda procjene, Strazbur, 14.05.2013, str. 8, dostupno na internet adresi: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/docs/Reports/GRETA_2013_7_FGR_BIH_with_cmnts_en.pdf

3. PRAVNI OKVIR U BIH

U međunarodnom okruženju moguće je obeštetiti žrtve trgovine ljudima direktno od počinitelja u krivičnom postupku. Način na koji ovo funkcionira u velikoj mjeri zavisi od pravnog sistema date zemlje. Bez obzira na važeću pravnu tradiciju ili na to da li je u pitanju zemlja u kojoj se primjenjuje parnično ili običajno pravo, žrtva ima pravo na naknadu štete po izricanju presude počinitelju ili ako sud naloži da počinitelj plati naknadu. U mnogim zemljama koje primjenjuju građansko pravo, građanski zahtjev za naknadu štete može također biti podnesen od strane žrtve i priključen krivičnom predmetu. Ova mogućnost postoji u krivičnom zakonodavstvu BiH.

U Bosni i Hercegovini je ustanovljen solidan pravni okvir za naknadu žrtvama trgovine ljudima. Važna komponenta pristupa pravdi jeste naknada štete žrtvama krivičnih djela. Kada govorimo o naknadi štete, za nju je podjednako važno pravo na informiranje o mogućnostima/mehanizmima za potraživanje naknade štete i sredstvima pomoću kojih im se može pristupiti u određenom sistemu krivičnog pravosuđa. Međunarodni standardi prepoznaju značaj naknade štete i obavezuju države da se postaraju da žrtve imaju mogućnost da dobiju naknadu za pretrpljenu štetu²⁰.

Prema ovim standardima smatra se da je pristup informacijama i pravnoj pomoći podjednako važan za djelotvorno provođenje prava na naknadu štete.

3.1 NAKNADA ŠTETE U KRIVIČNOM POSTUPKU

Krivično zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini propisuje pravo da se podnese zahtjev za naknadu štete u krivičnom postupku kao jedan od oblika potraživanja naknade za žrtve trgovine ljudima. Ovo pravo se ne primjenjuje samo u slučaju trgovine ljudima, već se odnosi na sve žrtve krivičnih djela²¹. Nacionalno zakonodavstvo ne uključuje definiciju žrtve, što je termin koji se češće koristi u viktimologiji, već koristi termin „oštećena osoba“.

Oštećena osoba se definira kao „osoba kojoj je osobno ili imovinsko pravo krivičnim djelom povrijeđeno ili ugroženo.“²²

U skladu sa relevantnim odredbama sud će donijeti odluku o zahtjevu za naknadu štete u okviru krivičnog postupka ako se time ne bi „znatno odugovlačio ovaj postupak“²³. Stoga je takva odluka zasnovana isključivo na diskreciji suda i zavisi od procjene produžetka trajanja krivičnog postupka.

²⁰ Član 6. stav 6. Palermo Protokola navodi sljedeće: "Svaka država potpisnica će osigurati da njen domaći pravni sistem sadrži mjere koje žrtvama nezakonite trgovine ljudima pružaju mogućnost dobijanja naknade na ime pretrpljene štete". Odgovarajuća odredba u Konvenciji o organiziranom kriminalu, u članu 25. stavu 2. zahtijeva od država potpisnica da uspostave barem neke "odgovarajuće postupke" kako bi osigurale pravo na korištenje naknade ili restitucije. Pogledajte također član 15. – Naknada štete i pravna zaštita Konvencije SE koji propisuje da svaka strana ugovornica treba osigurati da žrtve imaju pristup, i to od prvog kontakta sa nadležnim organima, informacijama o odgovarajućim sudskim i upravnim postupcima na jeziku koji razumiju. One također treba svojim unutrašnjim pravom da osiguraju pravo na pravni savjet i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uvjetima koje propisuje njihovo unutrašnje pravo, dok svaka strana ugovornica treba svojim unutrašnjim pravom osigurati pravo žrtava na odštetu od počinitelja. Stav 4. predviđa da: "Svaka strana ugovornica treba da usvoji zakonodavne ili druge mjere kako bi se garantovala odšteta žrtvama, u skladu sa uvjetima koje propisuje njeno unutrašnje pravo, naprimjer, osnivanjem fonda za obeštećenje žrtava ili mjerama ili programima za socijalnu pomoć i socijalnu integraciju žrtava, koji bi mogli biti finansirani iz sredstava prikupljenih primjenom mjera iz člana 23."

²¹ Pogledajte brošuru i obrazac Misije OSCE-a u BiH za zahtjev za naknadu štete na internet adresi: http://www.oscebih.org/documents/osce_bih_doc_2010122713020999eng.pdf

²² Pogledajte član 20. stav h) Zakona o krivičnom postupku BiH ("Službeni glasnik BiH", broj: 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09) i odgovarajuće članove Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske i Zakona o krivičnom postupku Brčko Distrikta

²³ Odredbe o zahtjevu za naknadu štete su obuhvaćene u Poglavlju XVII Zakona o krivičnom postupku BiH, pogledajte član 193. i članove koji slijede.

Prilikom donošenja takve odluke, mogućnost suda da pravilno ocijeni da li će odluka o naknadi štete produžiti trajanje krivičnog postupka zavisit će u najvećoj mjeri od tužitelja i njegovog/njenog rada na istrazi u smislu prikupljanja dokaza koji će potkrijepiti zahtjev za naknadu štete.

Djelotvornost ovog mehanizma je također u direktnoj vezi sa statusom žrtve/oštećene osobe u krivičnom postupku. Prema odredbama krivičnih zakona, prava oštećenih osoba su ograničena u smislu da isključuju zastupanje ili status strane u krivičnom postupku. Procesna prava su svedena na prosto dobijanje informacija ili statusa oštećene osobe kao svjedoka. Zbog toga, u skladu sa krivičnim zakonodavstvom, tužitelj je taj koji čuva prava žrtve i osigurava da će biti postignuto opće zadovoljenje.

Djelotvornost takvih mehanizama je također direktno povezana sa podnošenjem imovinsko-pravnog zahtjeva u krivičnom postupku, ali isto tako i sa dužnošću svih relevantnih aktera da informiraju žrtve trgovine ljudima o pravu na potražnju naknade štete. Oštećena osoba ne mora donijeti odluku o podnošenju zahtjeva za obeštećenje na početku postupka. Prema zakonu, prijedlog se može podnijeti najkasnije do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivičnopravne sankcije pred sudom²⁴.

Zahtjevi za obeštećenje u krivičnom postupku mogu se podnijeti tužitelju ili sudu. Što se tiče obaveza tužitelja i suda u vezi sa utvrđivanjem činjenica, tužitelj je dužan prikupiti dokaze o imovinsko-pravnom zahtjevu u vezi sa krivičnim djelom²⁵. Tužitelj, odnosno sud ispitat će osumnjičenog, odnosno optuženog o činjenicama u vezi sa prijedlogom ovlaštene osobe. Zahtjevi za obeštećenje se mogu odnositi na naknadu za materijalnu i nematerijalnu štetu, povrat stvari, ili poništenje određenih pravnih radnji. Sud donosi odluku o zahtjevu, što je uvjetovano procjenom o produžetku trajanja krivičnog postupka.

Općenito govoreći, do materijalne štete može doći u sljedećim slučajevima:

- gubitak ili oštećenje imovine zbog počinjenja krivičnog djela (naprimjer, krađa automobila, oštećenje pokretne imovine kao što je automobil, TV, namještaj ili nekretnina, npr. kuća ili slično);
- kod tjelesnih povreda i pogoršanja zdravstvenog stanja uzrokovanog počinjenjem krivičnog djela (mogućnost za naknadu troškova medicinskog tretmana: lijekovi, medicinske usluge, troškovi rehabilitacije, troškovi intenzivirane ishrane, pomoć od treće osobe, gubitak prihoda i zarade, umanjena sposobnost za rad);
- u slučaju smrti osobe, može se tražiti naknada za životne troškove za osobu koja je bila zavisna od preminulog, pogrebne troškove i troškove medicinskih tretmana preminule osobe koji su nastali u periodu između povrede i smrti.

Do nematerijalne štete može doći u slučajevima:

- fizičke boli uzrokovane tjelesnim povredama, operacijom tokom medicinskog tretmana, kao i boli koja je uslijedila nakon medicinskog tretmana;
- duševne boli koja može biti uzrokovana oslabljenim vitalnim aktivnostima, sakaćenjem (gubitak dijelova tijela, ožiljci itd.), smrću ili invaliditetom bliske osobe, silovanjem ili seksualnim uznemiravanjem;
- pretrpljenog straha zbog počinjenja krivičnog djela, kao i nakon njegovog završetka, ako je strah bio naročito jak i ako je dugo trajao.

²⁴ Vidi Zakon o krivičnom postupku, član 195.

²⁵ Vidi Zakon o krivičnom postupku, član 197. i odgovarajući članovi ZKP Republike Srpske, ZKP Federacije Bosne i Hercegovine i ZKP Brčko Distrikta

Kako bi se utvrdila visina pravične novčane naknade nematerijalne štete, može se pozvati na orijentacione kriterije koje je sastavio Vrhovni sud FBiH²⁶.

Kriteriji ne predstavljaju obavezujuću ni automatsku formulu za izračunavanje visine naknade štete²⁷ jer sve okolnosti u vezi sa slučajem treba uzeti u obzir.

Kako je predviđeno, kriteriji za posebne vrste nematerijalne štete su sljedeći:

1. Fizička bol:
 - jaka bol – 70,00 BAM dnevno;
 - umjerena bol – 40,00 BAM dnevno;
 - blaga bol – 10,00 BAM dnevno;
 - maksimalno do 10.000,00 BAM.
2. Duševna bol uzrokovana smanjenim vitalnim aktivnostima:
 - do 30%, 5.000,00 BAM za svakih 10%;
 - do 50%, 6.000,00 BAM za svakih 10%;
 - više od 50%, 7.000,00 BAM za svakih 10%.

Po pravilu je ovaj oblik štete trajan, ali naknada može biti dodijeljena i u slučajevima kada je smanjena vitalna aktivnost privremene prirode, ako je karakteriše naročito jak intenzitet i dugo trajanje ili u slučaju kada određene posebne okolnosti to opravdavaju.

1. Duševna bol prouzrokovana sakaćenjem:
 - Visoki nivo, veoma vidljivo –10.000,00 BAM;
 - vidljivo samo povremeno (naprimjer, osobama koje žive u istoj kući, vidljivo samo na plaži itd.) –6.000,00 BAM;
 - srednji nivo, veoma vidljivo –6.000,00 BAM,
 - vidljivo samo povremeno –3.000,00 BAM;
 - nizak nivo, veoma vidljivo –1.500,00 BAM;
 - vidljivo samo povremeno –700,00 BAM.
2. Duševna bol uslijed smrti bliskog rođaka (bračni ili vanbračni partner, dijete, pobačaj, gubitak roditelja, brata i sestre):
 - u slučaju smrti bračnog ili vanbračnog partnera ili djeteta - 20.000,00 BAM;
 - roditeljima u slučaju pobačaja –7.000,00 BAM;
 - u slučaju smrti roditelja: djetetu koje živi sa roditeljima –20.000,00 BAM; djetetu koje ne živi sa roditeljima –12.000,00 BAM;
 - u slučaju smrti brata ili sestre –7.000,00 BAM.
3. Duševna bol uslijed naročito visokog nivoa invaliditeta bliskog rođaka:

²⁶ Dostupno na internet adresi: http://www.advokat-prnjavorac.com/zakoni/ORIJENTACIONI_KRITERIJI_naknada_nematerijalne_stete.pdf

²⁷ Pogledajte Presudu Vrhovnog suda FBiH br. 36 0 P 005883 10, Revizija od 08.09.2011.

- u slučaju veoma visokog nivoa invaliditeta bračnog ili vanbračnog partnera i djeteta – 20.000,00 BAM;
- u slučaju veoma visokog nivoa invaliditeta roditelja: djetetu koje živi sa roditeljima – 20.000,00 BAM; djetetu koje ne živi sa roditeljima –12.000,00 BAM.

4. Strah: od 400,00 BAM do 6.000,00 BAM.

Pravična novčana naknada za pretrpljeni strah uslijed počinjenja krivičnog djela bit će dodijeljena ako okolnosti u vezi sa slučajem, a naročito u vezi sa intenzitetom straha, to opravdavaju.

Nivo i trajanje fizičke boli, duševne boli i straha ustanovit će medicinski stručnjak.

Povrat imovine: može se zahtijevati u slučaju kada je oštećena osoba bila lišena nekih ličnih stvari. Ako je data stvar uništena ili oštećena, tada zahtjev za povrat imovine prelazi u zahtjev za naknadu štete. Oduzeti predmet će biti vraćen ako se nalazi u posjedu počinitelja, ili nekog od saučesnika prisutnih na glavnom suđenju ili u posjedu treće osobe kojoj je počinitelj ili njegov/njen saučesnik dao predmet na čuvanje.

Poništenje određenih pravnih radnji: termin „pravne radnje“ obično se odnosi na ugovore, naročito ugovore o prodaji (naprimjer, zemljišta, kuće, automobila i slično). Ako je ugovor sklopljen na nezakonit način, oštećena osoba može zatražiti poništenje takvog ugovora djelomično ili u cijelosti, u cilju vraćanja na prethodno pravno stanje koje je bilo na snazi prije počinjenja krivičnog djela ili potpisivanja ugovora.

Krivično pravosuđe u BiH također pruža mogućnost prijedloga za posredovanje. Prijedlog za posredovanje može prije završetka glavnog suđenja pokrenuti oštećena ili optužena osoba (i advokat odbrane).

Sud može oštećenom dosuditi imovinsko-pravni zahtjev u cjelini ili mu može dosuditi imovinsko-pravni zahtjev djelomično, a za ostatak ga uputiti na parnični postupak. Osim toga, zakon predviđa da ukoliko podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpuno ni za djelomično presuđenje, sud će oštećenog uputiti da imovinsko-pravni zahtjev u cjelini može ostvariti u parničnom postupku²⁸. Ako sud donese presudu kojom se optuženi oslobađa optužbe, uputit će oštećenog da imovinsko-pravni zahtjev može ostvarivati u parničnom postupku²⁹.

Oštećena osoba može podnijeti odvojenu parničnu tužbu za naknadu štete (materijalne i nematerijalne). Pokretanje parničnog postupka nije formalno zavisno od pokretanja/završetka krivičnog postupka.

Smatra se da je ekonomičnije da se odredi kako krivična, tako i građanska „strana“ predmeta u krivičnom postupku u istom postupku, osim ako to negativno utječe na djelotvornost i brzinu rješavanja postupka (pod uvjetom da postoji veza između počinjenja krivičnog djela i imovinsko-pravnog zahtjeva). Dokazi o krivičnom djelu i krivičnoj odgovornosti osumnjičenog/optuženog najčešće predstavljaju osnov za isticanje imovinsko-pravnog zahtjeva prema zakonu o imovini.

Takav zahtjev će se razmatrati na prijedlog ovlaštenih osoba u krivičnom postupku u slučaju da to ne utječe značajno na trajanje postupka. Zahtjev za naknadu štete (ili imovinsko-pravni zahtjev) može se odnositi samo na naknadu štete, povrat imovine i poništenje određene pravne radnje (može se zahtijevati kumulativno). Ovaj zahtjev mora imati osnov za parničnu tužbu. Primjer zahtjeva koji nije mogao biti odobren u parničnom postupku ja zahtjev za obeštećenje zbog novca datog za realizaciju nezakonitih ciljeva (ako je oštećena osoba dala novac za mito, a neko ju je prevario)³⁰.

Mora se utvrditi da zahtjev za naknadu štete nije zastario prema propisima građanskog prava. Kod procjene zastarijevanja zahtjeva, mora se uzeti u obzir eventualni prekid perioda zastarijevanja, što kao posljedicu ima da period zastarijevanja počinje da teče iznova. Prekid perioda zastarijevanja zahtjeva za

²⁸ Pogledajte Zakon o krivičnom postupku, član 198.

²⁹ Ibid stav 3.

³⁰ Pogledajte Vrhovni sud Hrvatske, I, Kž 1944/73, 28.11.1973.

naknadu štete počinje sa prekidom perioda zastarijevanja krivičnog gonjenja. U skladu sa Zakonom o obligacionim odnosima (član 376.), potraživanje naknade prouzrokovane štete zastarijeva za 3 godine (od trenutka kada je oštećena osoba doznala za štetu i za osobu koja je počinila istu), a općenito gledano za 5 godina od kada je šteta nastala.

Osim toga, imovinsko-pravni zahtjev mora da potječe direktno od počinjenja krivičnog djela, ili da bude direktno povezan sa krivičnim djelom. Imovinsko-pravni zahtjev mora biti povezan sa optuženim/osumnjičenim, a ne sa trećom osobom. Zahtjev se ne može podnijeti protiv treće osobe čak i ako je ta osoba obavezna da prihvati na sebe neku odgovornost umjesto optuženog ili zajedno sa njim. Isto tako, zahtjev se ne može podnijeti protiv treće osobe koja je posredno odgovorna za štetu koju je načinio optuženi, naprimjer:

- protiv firme koja je posredno odgovorna za štetu koju je načinio njen zaposlenik na poslu ili u vezi sa poslom;
- protiv roditelja koji su, pod određenim okolnostima, posredno odgovorni za štetu koju su načinila njihova djeca;
- protiv države, čiji su organi bili obavezni da spriječe štetu prouzrokovanu određenim terorističkim radnjama, demonstracijama itd.;
- protiv države koja je posredno odgovorna za štetu koju su načinili njeni organi vlasti kao rezultat određene nezakonite i nepropisne radnje.

Imovinsko-pravni zahtjev ne smije značajno utjecati na trajanje postupka. Činjenica „značajnog“ odgađanja postupka mora se ustanoviti za svaki pojedinačni slučaj. Kada se uzmu u obzir sve okolnosti, sud će pružiti detaljno objašnjenje u vezi sa okolnostima koje opravdavaju značajno odgađanje postupka.

U skladu sa odredbama zakona o krivičnom postupku, sud će donijeti presudu o imovinsko-pravnom zahtjevu ako je pokrenut krivični postupak. Ako je postupak prekinut, sud može donijeti odluku (kao dio odluke o prekidu postupka) o imovinsko-pravnom zahtjevu ako su se optuženi i oštećeni o tome složili. Također, ako podaci i dokazi izneseni tokom krivičnog postupka predstavljaju dovoljan osnov za odobrenje imovinsko-pravnog zahtjeva, sud je obavezan da odobri taj zahtjev, i ta odluka nije u sukobu sa odlukom da je optuženi oslobođen od nadoknade troškova krivičnog postupka.³¹

Kod donošenja odluke o imovinsko-pravnom zahtjevu, sud ne može odbiti zahtjev³², već ima mogućnost da dodijeli naknadu ili, ako naknada nije dodijeljena, da uputi oštećenu osobu da zahtjev može ostvariti u parničnom postupku. U slučaju kada je imovinsko-pravni zahtjev odobren oštećenoj osobi, naknada štete se regulira po pravilima izvršnog postupka.

Kada je donesena presuda koja proglašava optuženog krivim, sud može da odobri oštećenoj osobi imovinsko-pravni zahtjev u cjelini ili ga može odobriti djelomično, a za ostatak ga uputiti na parnični postupak. Treba ispuniti dva uvjeta kako bi oštećenoj osobi bio odobren imovinsko-pravni zahtjev u cjelini:

1. osuđujuća presuda – sud je donio presudu koja proglašava optuženog krivim;
2. izneseni podaci i dokazi predstavljaju pouzdan osnov za odobrenje imovinsko-pravnog zahtjeva.

Ako je optuženi oslobođen krivice ili ako sud donese odluku kojom se odbacuje optužnica, imovinsko-pravni zahtjev ne može biti odobren. Sud može djelomično odobriti imovinsko-pravni zahtjev i uputiti oštećenu osobu na parnični postupak ako izneseni podaci i dokazi pružaju djelomičnu osnovu za odobrenje zahtjeva. Ako sud ustanovi i donese odluku o određenom iznosu (uzimajući u obzir okolnosti pojedinačnog krivičnog djela), a taj iznos je u okviru vrijednosti imovinsko-pravnog zahtjeva, sud ne smije dodijeliti oštećenoj osobi manji iznos, jer bi to bilo ozbiljno kršenje pravila krivičnog postupka.

³¹ Pogledajte Okružni sud u Beogradu, Kž. 103/67, 18.10.1967.

³² Pogledajte Vrhovni sud Hrvatske, Kž. 103/67, 18.10.1967.

Ako sud donese presudu koja oslobađa optuženog ili odbacuje optužnicu ili ako donese odluku o prekidu krivičnog postupka, sud je obavezan da uputi oštećenu osobu da zahtjev može ostvariti u parničnom postupku. U slučaju kada su optužbe odbačene, optuženi nije obavezan da dodijeli naknadu za imovinsko-pravni zahtjev oštećenoj osobi, čak ni kada se optuženi složi s tim. Ako je krivični postupak prekinut, privremeno zaplijenjena imovina će biti vraćena držaocu, a vlasništvo nad tom imovinom se može razmotriti u parničnom postupku.³³ Po završetku dokaznog postupka, oštećena osoba, između ostalog, može biti pozvana da dâ završnu riječ.

Završna riječ oštećene osobe je ograničena na analizu dokaza koji potvrđuju pouzdanost prijedloga za ostvarenje imovinsko-pravnog zahtjeva, koji se mogu odnositi na naknadu štete, povrat imovine, ili poništenje određenih pravnih radnji.

3.2. VEZA IZMEĐU ODUZIMANJA NEZAKONITO STEČENE IMOVINSKE KORISTI I NAKNADE ŠTETE

Krivično zakonodavstvo BiH također predviđa mogućnost oduzimanja nezakonito stečene imovinske koristi i osigurava postupke za privremenu i trajnu zapljenu imovine stečene izvršenjem krivičnog djela. Član 110. Krivičnog zakona BiH³⁴ postavlja osnovu za konfiskovanje dobiti stečene krivičnim djelom i propisuje da: „*Niko ne može zadržati imovinsku korist pribavljenu krivičnim djelom*“. Spomenuta imovinska korist oduzet će se sudskom odlukom kojom je utvrđeno da je krivično djelo učinjeno³⁵.

Krivični zakon također predviđa zanimljivu mogućnost da sud naloži oduzimanje imovinske koristi za koju tužitelj pruži dovoljno dokaza da se opravdano vjeruje da je takva imovinska korist pribavljena izvršenjem određenih krivičnih djela (poglavlja XVII, XVIII, XIX, XXI, XXI A i XXII – što uključuje trgovinu ljudima), a počinitelj nije pružio dokaze da je korist pribavljena zakonito³⁶.

Od učinitelja će se oduzeti novac, predmeti od vrijednosti i svaka druga imovinska korist koja je pribavljena krivičnim djelom, a ako oduzimanje nije moguće – učinitelj će se obavezati na isplatu novčanog iznosa srazmjernog pribavljenoj imovinskoj koristi. Imovinska korist pribavljena krivičnim djelom može se oduzeti od osobe na koju je prenesena bez naknade ili uz naknadu koja ne odgovara stvarnoj vrijednosti, ako je ona znala ili mogla znati da je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom³⁷. Kada je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom sjedinjena s imovinom stečenom na zakoniti način, takva imovina može biti predmet oduzimanja ali u mjeri koja ne premašuje procijenjenu vrijednost imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom. Ovaj propis se također primjenjuje na prihod ili druge koristi iz imovinske koristi pribavljene krivičnim djelom, ili iz imovine u koju je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom pretvorena ili iz imovine s kojom je imovinska korist pribavljena krivičnim djelom sjedinjena.

Krivični zakon također regulira odnos između oduzimanja imovine i zaštite oštećene osobe. Član 112. Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine glasi:

“(1) Ako je oštećenom u krivičnom postupku dosuđen imovinsko-pravni zahtjev, sud će izreći oduzimanje imovinske koristi ukoliko ona prelazi dosuđeni imovinsko-pravni zahtjev oštećenog.

(2) Oštećeni koji je u krivičnom postupku u pogledu svog imovinsko-pravnog zahtjeva upućen na parnični postupak, može tražiti da se namiri iz iznosa oduzete vrijednosti, ako pokrene parnični postupak u roku od šest mjeseci od dana pravomoćnosti odluke kojom je upućen na parnični postupak i ako u roku od tri

³³ Pogledajte Okružni sud u Beogradu, Kž. 199/96

³⁴ Uključujući odgovarajuće članove u krivičnim zakonima FBiH i RS i Krivičnom zakonu BD

³⁵ Član 110. stav 2.

³⁶ Član 110a. KZ BiH

³⁷ Član 111. KZ BiH – Način oduzimanja

mjeseca od dana pravomoćnosti odluke kojom je utvrđen njegov zahtjev zatraži namirenje iz oduzete vrijednosti.

(3) Oštećeni koji u krivičnom postupku nije istaknuo imovinsko-pravni zahtjev, može zahtijevati namirenje iz oduzete vrijednosti, ako je radi utvrđenja svog zahtjeva pokrenuo parnični postupak u roku od tri mjeseca od dana saznanja za presudu kojom se oduzima imovinska korist, a najdalje u roku od dvije godine od pravomoćnosti odluke o oduzimanju imovinske koristi i ako u roku od tri mjeseca od dana pravomoćnosti odluke kojom je utvrđen njegov zahtjev zatraži namirenje iz oduzete vrijednosti."

Odredbe ovog člana uređuju vezu između oduzimanja nezakonito stečene imovine počinjenjem krivičnog djela i imovinsko-pravnog zahtjeva oštećene osobe. Cilj takvih odredbi je zaštita interesa oštećene osobe. U slučajevima kada je osoba oštećena počinjenjem krivičnog djela, sud će izreći oduzimanje nezakonito stečene imovinske koristi samo ako nije odobren imovinsko-pravni zahtjev ili ako imovinska korist prelazi dosuđeni imovinsko-pravni zahtjev. U ovom pogledu, imovinsko-pravni zahtjev ima prioritet u odnosu na oduzimanje nezakonito stečene imovinske koristi.

Stav 2. ovog člana uređuje prava oštećene osobe koja je istaknula imovinsko-pravni zahtjev u krivičnom postupku koji je u cijelosti ili djelomično upućen na parnični postupak, a sud je izrekao mere za konfiskovanje nezakonito stečene imovinske koristi. Oštećena osoba u tom slučaju ima pravo da zatraži da se novčani iznos naplati iz nezakonito stečene imovinske koristi ako u roku šest mjeseci od konačne i obavezujuće presude kojom je upućena na parnični postupak – pokrene parnični postupak i ako u roku tri mjeseca zatraži naknadu štete.

Stav 3. ovog člana predviđa prava oštećene osobe koja nije podnijela imovinsko-pravni zahtjev u krivičnom postupku, a sud je izrekao mjere za oduzimanje nezakonito stečene imovinske koristi. U tom slučaju, oštećena osoba može da zatraži obeštećenje ako pokrene parnični postupak u roku tri mjeseca do dvije godine od dana pravosnažnosti presude.

3.3. PRUŽANJE PRAVNE POMOĆI ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

Uprkos činjenici da je svrha pravnog okvira garantirati da žrtve imaju pristup spomenutim mogućnostima za naknadu, sistem pružanja pravne pomoći nije djelotvoran i pored toga što su neki mehanizmi uspostavljeni. Razlog ovome je činjenica da BiH predstavlja fragmentiran pravni i institucionalni sistem sa brojnim slojevima vlasti, što se odražava na pružanje pravne pomoći. Iako žrtve trgovine ljudima imaju pristup besplatnoj pravnoj pomoći kroz posebne ugovore koje je lokalna NVO Vaša prava sklopila sa Ministarstvom sigurnosti BiH, djelotvornost takvih mehanizama se ispituje.

Praksa pokazuje da žrtvama trgovine ljudima, ako su identificirane, nije pružena mogućnost pravnog savjeta i pored činjenice da je ovo zagarantirano Pravilnikom o zaštiti stranaca žrtava trgovine ljudima i Pravilima za zaštitu domaćih žrtava trgovine ljudima. Pitanje pružanja pravne pomoći je prepušteno fragmentiranom sistemu pružanja opće pravne pomoći u zemlji.

Ne postoji sistem besplatne pravne pomoći uspostavljen na nivou BiH, RS ima centre za besplatnu pravnu pomoć, a FBiH je uspostavila neke centre na lokalnom i kantonalnom nivou. Dok su ovi mehanizmi u teoriji dostupni žrtvama, u praksi se koriste rijetko, ili se ne koriste uopće.

Ovo nosi ozbiljne posljedice po djelotvornost dostupnih mehanizama naknade i ne iznenađuje da se žrtvama rijetko dodjeljuje bilo kakva naknada za štetu i bol pretrpljene u lancu trgovine ljudima.

Uprkos činjenici da Krivični zakon i Zakon o krivičnom postupku pružaju mogućnost da se dodijeli naknada kroz krivični postupak, praksa pokazuje da je ovo rijetko slučaj. Interesantno je da sud često

upućuje žrtvu na parnični postupak pod pretpostavkom da će donošenje odluke o imovinsko-pravnom zahtjevu produžiti trajanje krivičnog postupka.³⁸

Na osnovu istraživanja provedenog na riješenim slučajevima pred Sudom BiH (kao jedinim nadležnim sudom prije izmjena iz 2013. godine u RS i BD), samo u jednom slučaju je sud donio odluku da se žrtvi dodijeli naknada štete.³⁹

Ne postoji slučaj u kojem je član 112. primijenjen, tako da garantuje zaštitu oštećene osobe i dodijeli naknadu štete direktno iz dobiti stečene krivičnim djelom. Stoga je očigledno da se praksa mora promijeniti kako bi se ispunile međunarodne obaveze koje su već preuzete, potpisivanjem relevantnih konvencija.

Analiza slučajeva trgovine ljudima pred sudovima u BiH pokazuje da sudovi rijetko donose odluku o zahtjevima za naknadu štete, bez obzira na kompleksnost zahtjeva⁴⁰. U većini slučajeva, oštećena osoba se upućuje na parnični postupak; podatak o broju podnesenih parničnih tužbi od strane oštećenih nije bio zvanično dostupan.

Iako Konvencija SE propisuje obavezu da se uspostavi mehanizam koji bi osigurao naknadu od strane Države kroz, naprimjer, fond za naknadu štete ili neki alternativni mehanizam, BiH nije uspostavila nijedan alternativni mehanizam osim gore navedenih postupaka⁴¹.

3.4. PRAVO NA NAKNADU ŠTETE U PARNIČNOM POSTUPKU

Žrtve trgovine ljudima imaju mogućnost da zatraže naknadu štete kroz redovan parnični postupak. Kako BiH predstavlja fragmentiran pravni sistem, žrtve trgovine ljudima podnose parnični zahtjev za naknadu štete pred nadležnim sudom na osnovu mjesta prebivališta. Sud zasniva svoju odluku na primjenama Zakona o obligacionim odnosima FBiH i Zakona o obligacionim odnosima RS⁴².

Parnični postupak se pokreće tužbom. Tužba mora sadržavati: ⁴³

- osnovu za nadležnost suda;
- određen zahtjev u pogledu glavne stvari i sporednih potraživanja ("Tužbeni zahtjev");
- činjenice na kojima tužitelj zasniva tužbeni zahtjev;
- dokaze kojima se utvrđuju te činjenice;
- naznaku vrijednosti spora;
- pravni osnov tužbenog zahtjeva; i
- druge podatke koje mora imati svaki podnesak, kao što je propisano Zakonom o parničnom postupku.

³⁸ Pogledajte presude Suda BiH K-71/05 od 25.04.2006. gdje je oko 40 000 BAM nezakonite imovinske koristi oduzeto, a oštećene osobe su upućene na parnični postupak i presude X-K-06/181 i presudu apelacionog suda br. X-Kz-06/181 od 21.04.2009. gdje je oko 280 000 BAM oduzeto, a oštećene osobe su upućene na parnični postupak.

³⁹ Pogledajte presude Suda BiH br: K- 76/08, od 11.09.2009, potvrđene drugostepenom presudom br: Kž-61/09 od 09.03.2010. Optuženi je okrivljen i osuđen na pet godina zatvora. Oštećenoj osobi je dodijeljena naknada štete u iznosu od 5.000 BAM za naplatu u periodu od 30 dana pod prijetnjom izvršenja. Za ostvarenje ostatka imovinsko-pravnog zahtjeva (žrtva je tražila 30.000 BAM) žrtva je upućena na parnični postupak.

⁴⁰ Pogledajte i Presude Suda BiH br. S 1 3 K 010546 12 K od 09.07.2012., X-K-09/850 od 05.07.2010,

⁴¹ Ured za demokratske institucije i ljudska prava i SE, Pregled zakonodavstva vezanog za borbu protiv trgovine ljudima u BiH,

Mišljenje-br: 127/2009 (MA), dostupno na internet adresi: www.legislationonline.com. str. 67-68

⁴² Zakon o obligacionim odnosima ("Službeni list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89; "Službeni list RBiH", br. 2/92, 13/93 i 13/94 i "Službene novine Federacije BiH", br. 29/03 i 42/11), koji se primjenjuje kao federalni zakon na osnovu člana IX 5. Ustava Federacije Bosne i Hercegovine; Zakon o obligacionim odnosima ("Službeni glasnik RS", br. 17/93, 3/96, 39/03 i 74/04).

⁴³ Član 53. Zakona o parničnom postupku RS i član 53. ZPP FBiH

Kada je riječ o zahtjevima za naknadu štete, osnovni sudovi RS i općinski sudovi FBiH su nadležni u ovim slučajevima. Oštećena osoba može odabrati sud koji je nadležan u mjestu njenog prebivališta ili u mjestu gdje je krivično djelo počinjeno⁴⁴. Ovo može obeshrabriti žrtve da ostvaruju imovinsko-pravni zahtjev u parničnom postupku, posebno u manjim zajednicama. U nekim slučajevima, članovi porodice žrtve nisu svjesni kroz šta je žrtva prošla i uslijed toga, da bi se izbjegla stigmatizacija i ponovno proživljavanje traume, žrtve odlučuju da ne prijave zločin i da ne svjedoče. Pored formalnih razloga koji mogu izazvati zabrinutost za djelotvornost parničnog postupka (kao što je besplatna pravna pomoć, odnosno sudske takse itd.) slijede neka od pitanja koja treba uzeti u obzir pri procjeni/predlaganju/upućivanju žrtve na parnični postupak.

Zakon o zaštiti svjedoka (ZZS) uređuje mjere koje osiguravaju zaštitu svjedoka u krivičnim postupcima pred sudom ili u Uredu javnog tužitelja.⁴⁵ Stoga, ZZS nisu primjenjivi u parničnom postupku. Prema zakonima o parničnom postupku, sud može isključiti javnost sa glavne rasprave⁴⁶. Međutim, isključivanje javnosti se ne odnosi na stranke, njihove zakonske zastupnike, punomoćnike, umješake i Ombudsmena⁴⁷.

Mjere za zaštitu svjedoka koje je naložio krivični sud, kao, naprimjer, da optuženi bude udaljen iz sudnice (član 10. ZZS BiH⁴⁸), ispitivanje oštećenog putem tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka (član 9. ZZS BiH⁴⁹), svjedočenje iza paravana ili korištenje elektronskog uređaja za promjenu glasa ili slike svjedoka (član 13. ZZS BiH⁵⁰), ne mogu se primijeniti u parničnom postupku, a kao posljedica oštećena osoba/žrtva će morati lično da se suoči s optuženim u parničnom sudu čak i ako je javnost isključena.

3.5 SUDSKE TAKSE, TROŠKOVI PARNIČNOG POSTUPKA I PRAVNA POMOĆ

Tužitelj je dužan da u tužbi navede vrijednost predmeta spora, osim u slučajevima u kojima se vrijednost spora ne može izraziti u novcu.⁵¹ Sudska taksa se izračunava kao postotak određen na osnovu vrijednosti spora i ovo je regulirano zakonima o sudskim taksama na kantonalnom, nivou FBiH i RS i na državnom nivou.

Općenito govoreći, svaka stranka prethodno sama podmiruje troškove koje je prouzrokovala svojim radnjama, uključujući, ali ne ograničavajući se na sudske troškove i troškove rada advokata.⁵² Prema općem pravilu, stranka koja u cijelosti izgubi parnicu dužna je protivnoj stranci nadoknaditi troškove.⁵³

Sud će osloboditi plaćanja troškova postupka stranku koja prema svom općem imovinskom stanju ne može podmiriti te troškove bez štete za nužno izdržavanje sebe i svoje porodice. Oslobođanje od plaćanja

⁴⁴ Član 32 (1)(2) ZPP RS i član 32(1)(2) ZPP FBiH:

"Za suđenje u sporovima u vanugovornoj odgovornosti za štetu, osim suda opće mjesne nadležnosti, nadležan je i sud na čijem je području štetna radnja počinjena ili sud na čijem je području štetna posljedica nastupila. Ako je šteta nastala zbog smrti ili teške tjelesne ozljede, nadležan je, pored suda iz stava 1. ovog člana, i sud na čijem području tužitelj ima prebivalište, odnosno boravište".

⁴⁵ Član 1. Zakona o zaštiti svjedoka BD, RS, FBiH i BiH

⁴⁶ Član 119(1) ZPP RS i član 119(1) ZPP FBiH— *"Sud može isključiti javnost za cijelu glavnu raspravu ili jedan njen dio ako to zahtijevaju interesi čuvanja službene, poslovne ili lične tajne, zaštita interesa maloljetnika, interesi javnog reda ili razlozi morala".*

⁴⁷ Član 120 (1) ZPP RS (Skoro identična odredba u članu (1) ZPP FBiH): *Isključenje javnosti ne odnosi se na stranke, njihove zakonske zastupnike, punomoćnike i umješake i Ombudsmena Republike Srpske. Sud može dozvoliti da glavnoj raspravi na kojoj je javnost isključena prisustvuju pojedina službena lica, kao i naučni i javni radnici, ako je to od interesa za njihovu službu, odnosno naučnu ili javnu djelatnost. Sud će upozoriti lica koja prisustvuju raspravi na kojoj je javnost isključena da su dužna da kao tajnu čuvaju ono što su na raspravi saznala, a što nije već poznato javnosti, i upozoriće ih na posljedice odavanja tajne.*

⁴⁸ Pogledajte i član 10. ZZS RS; član 11. ZZS FBiH; član 10. ZZS BD

⁴⁹ Pogledajte i član 9. ZZS BD; član 10. ZZS FBiH; član 9. ZZS RS

⁵⁰ Pogledajte i član 13. ZZS BD; član 14. ZZS FBiH; član 13. ZZS RS

⁵¹ Član 316. ZPP FBiH i ZPP RS

⁵² Članovi 383. i 384. ZPP RS; Članovi 383. i 384. ZPP FBiH

⁵³ Član 386(1) ZPP RS i član 386(1) ZPP FBiH

troškova postupka obuhvata oslobođenje od plaćanja taksa i oslobođenje od polaganja predujma za troškove svjedoka, vještaka, uviđaja, prevođenja i sudskih oglasa.⁵⁴

Međutim, nema dovoljno podataka koji ukazuju na to da li sudske takse i troškovi postupka utječu na žrtve koje (ako uopće) ostvaruju imovinsko-pravni zahtjev u parničnom postupku. U trenutku pisanja ovoga priručnika, nije bilo moguće dobiti informacije o broju parničnih tužbi ili parničnih sudskih postupaka. Zbog činjenice da se u sudskoj administraciji i dokumentima ne vode protokoli o trgovini ljudima, nije bilo moguće doći do slučajeva u kojima je žrtva trgovine ljudima podnijela parničnu tužbu.

U mnogim zemljama parnični postupak se rijetko koristi za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima. Podnošenje zahtjeva parničnom sudu može iziskivati dosta vremena, novca i sredstava. Osim toga, parnični postupak može biti stresan za žrtvu jer znači dodatan teret pronalaženja svjedoka, davanja izjava i prikupljanja dokaza. Pored toga, kako bi dobila naknadu od trgovca ljudima, žrtva mora biti prisutna u zemlji i imati imovinu koju je moguće locirati. A isto tako, ako je zahtjev za naknadu štete ostvaren u parničnom postupku, pitanje izvršenja presude predstavlja ozbiljnu prepreku punom uživanju prava. Stoga, u mnogim zemljama parnična tužba ne predstavlja prihvatljivo rješenje.

3.6 ZAKON O RADU I ZAPOŠLJAVANJU

U nekim zemljama zakon o radu i zapošljavanju pruža žrtvama pravo na pravnu nadoknadu za pretrpljenu štetu. Pravni lijekovi i naknada štete prema zakonu o radu su, međutim, obično dostupni samo pojedincima koji su bili prisiljeni na rad u formalnim radnim sektorima kao što su poljoprivreda, građevinarstvo ili ugostiteljstvo. Žrtve trgovine ljudima u svrhu seksualne eksploatacije obično nisu u mogućnosti da pristupe zaštiti koju pruža zakon o radu kako bi dobili naknadu štete, jer mnoge vlade ne priznaju prostituciju kao stvaran posao. Postojanje prava reguliranih zakonom o radu može također zavisiti od imigracionog statusa pojedinca. U nekoliko zemalja Europe, čak i u okviru Europske unije, radnici bez dokumenata nemaju pravo na pravne lijekove u skladu sa zakonima o radu, jer će se svaki ugovor smatrati nevažećim i neprimjenjivim.

Prije podnošenja zahtjeva sudu za radne sporove pojedinac će možda morati da ispoštuje niz proceduralnih uvjeta. Ovo može značiti da u nekim zemljama oštećeni prvo mora pokušati da riješi problem direktno s poslodavcem putem medijacije ili nekog drugog neformalnog procesa. Također, u mnogim zemljama postoje strogi rokovi u okviru kojih oštećeni mora pokrenuti postupak; ti rokovi su obično kraći od onih za parnični postupak.

Zakoni o radu BiH propisuju samo zakonite radne odnose između poslodavca i zaposlenog⁵⁵. U slučajevima gdje ne postoji formalni pismeni ugovor, a provodi se neformalni i nezakonit rad, žrtva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije može podnijeti parničnu tužbu kako bi se utvrdilo da postoji radni odnos⁵⁶. Tek nakon što sud donese presudu koja utvrđuje postojanje radnog odnosa, žrtva može podnijeti tužbu kojom potražuje prava koja proistječu iz radnog odnosa (naprimjer, neisplaćene zarade, doprinosi za socijalno osiguranje itd.)⁵⁷. Ovo praktično znači da bi osoba bila dovedena u poziciju da mora osigurati dokaze o postojanju faktičkog radnog odnosa i tek kada je taj odnos utvrđen, sud bi na osnovu toga osigurao zaštitu, ali uz obavezu radnika da osigura dokaze o postojanju radnog odnosa, njegovom kršenju i pretrpljenoj šteti. Ovo znači da se može desiti da slučajevi nepropisne migracije gdje je rad žrtve

⁵⁴ Član 400. ZPP RS i član 400. ZPP FBiH

⁵⁵ Član 21. i 21a. Zakona o radu FBiH («Službene novine FBiH», br. 43/99, 32/00 i 29/03) i članovi 19. i 23. Zakona o radu RS, sjedinjena verzija («Službeni glasnik RS», br. 55/07).

⁵⁶ Član 54. ZPP FBiH i odgovarajući članovi ZPP RS i BD

⁵⁷ Radno zakonodavstvo BiH ne uključuje definiciju faktičkog radnog odnosa. U skladu s Presudom Vrhovnog suda FBiH br. 56 0 P 006632 08, revidirano 23.04.2009: "Neposjedovanje Rješenja o prijemu u radni odnos nema nužno za posljedicu pravni zaključak da zaposlenik nije zasnovao radni odnos, niti se faktički radni odnos, zbog nedostatka zakonitog osnova zasnivanja mora nužno uvijek smatrati nezakonito uspostavljenim radnim odnosom po osnovu koga se zaposleniku ne može pružiti pravna zaštita".

trgovine ljudima bio nepropisan (kroz upotrebu sile, prijetnji, obmane ili prinude) nemaju osnova za tužbu u radnom sporu. U slučajevima gdje se postojanje radnog odnosa ne može ustanoviti, naknada štete se traži kroz parnični i krivični zakon.

3.7 DRŽAVNI FOND ZA NAKNADU ŠTETE

U nekim zemljama žrtva trgovine ljudima može podnijeti zahtjev za naknadu štete državnom fondu za naknadu štete. Državni fondovi su često namijenjeni samo osobama koje su bile žrtve nasilnih kriminaliteta, gdje su kao posljedicu pretrpjele povrede. Iznos naknade može varirati od zemlje do zemlje. U nekim zemljama, psihološko nasilje nekad nije zakonski priznato, ili se može desiti da moralne štete nisu uključene u naknadu, dok u drugim zemljama može biti isplaćen značajan novčani iznos kao naknada žrtvi za izgubljenu mogućnost zarade.

Postoje mnoge prednosti državnih fondova za naknadu štete. Tamo gdje postoji ova mogućnost, oštećeni/žrtva ne mora prolaziti kroz dugotrajan sudski postupak, bilo krivični ili parnični; počinitelj nije uključen u postupak i ne mora biti informiran o njemu; nije neophodno donošenje presude; i naknada iz državnog fonda je obično zagarantirana i brza.

Glavni nedostatak ovog mehanizma jeste to što kriteriji za izbor mogu biti ograničavajući i isključivati neke žrtve trgovine ljudima iz mogućnosti dobijanja naknade od državnog fonda. Neki mehanizmi za naknadu štete uključuju samo one žrtve koje su pretrpjele nasilje i povredu i isključuju, naprimjer, žrtve trgovine koje su bile suočene sa emotivnim i psihološkim traumama, eksploatacijom i ekonomskim gubitkom. Neki državni fondovi ne omogućavaju pristup fondu određenim grupama, kao što su radnici migranti i seksualni radnici bez dokumenata, za koje se zna da su učestvovali u nezakonitim i nemoralnim radnjama. Pored ovoga, vođenje državnog fonda za naknadu štete prate veliki finansijski troškovi i obraćanja ovim fondovima može predstavljati skupo rješenje za potencijalne oštećene kojima nisu osigurani pravna pomoć ili podrška pravnog zastupanja.

Ne postoje državni naponi da se uspostavi takav fond u kontekstu BiH⁵⁸. Kao što se navodi u izvještaju Grupe stručnjaka za akciju protiv trgovine ljudima (GRETA), ovo predstavlja ozbiljnu prepreku efikasnom ostvarivanju prava na naknadu štete žrtvama trgovine ljudima. Kreatori politike bi trebalo da imaju u vidu najdjelotvornije načine za uspostavljanje takvog mehanizma, koristeći najbolju praksu iz zemalja regiona i EU, ali isto tako prilagođavajući takav mehanizam nacionalnom kontekstu.

⁵⁸ Značajan napor je bio napravljen u okviru projekta Balkan ActNow! Kroz Balkansku deklaraciju dostupnu na internet adresi:

http://www.bihat.ba/images/Vijesti/24.09.2013/Balkanska_deklaracija_o_suzbijanju_trgovine_ljudima_i_eksploatacije_ljudskih_bica_BOS%20lektorisana.pdf. Međutim, trebalo bi ispitati političke opcije za uspostavljanje takvog mehanizma državnog finansiranja naknade štete u kontekstu političkog okruženja, institucionalne i ustavne strukture BiH.

4. NAJBOLJE PRAKSE ZA DODJELU NAKNADE ŠTETE ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

Prava žrtava koja se odnose na naknadu štete su, međutim, često zapostavljena od strane Država, što se vidi u reakcijama na trgovinu ljudima i žrtve ovog krivičnog djela. Postoji niz mogućih razloga za ovo, uključujući, između ostalog, nedostatak svijesti relevantnih aktera i nedostatak informacija i pravne pomoći dostupnih žrtvama trgovine ljudima u pogledu njihovih prava na naknadu štete.

Kada je u pitanju razvoj odgovarajućeg modela i djelotvornih mehanizama, ni za jednu državu se ne može reći da je maksimalno iskoristila dostupne mjere. U prepoznavanju najboljih praksi treba imati u vidu da trenutno stanje stvari ne omogućava postojanje idealnog niti djelotvornog modela za naknadu štete, što je posljedica različitosti i kompleksne prirode postojećih sistema koji su na snazi.

U mnogim državama uvjeti za pristup naknadi štete i mogućnost za dobijanje te naknade često se razlikuju od onoga što u praksi doživljavaju žrtve trgovine ljudima. Česte prepreke u praksi s kojima se žrtve suočavaju kada je u pitanju naknada štete jesu, između ostalih:

- (a) nedostatak pristupa informacijama i pravnom zastupanju;
- (b) neophodnost zakonitog imigracionog statusa;
- (c) neophodnost fizičkog prisustva u mjestu sudske nadležnosti;
- (d) zahtjev da počinitelj bude identificiran, kao i da bude ili optužen ili osuđen za krivično djelo;
- (e) poteškoće u djelotvornom pronalaženju i oduzimanju imovine stečene krivičnim djelom.

Iako je međunarodni osnov za naknadu štete dobro definiran, važno je imati u vidu da upravo od primjene ovih odredbi u domaćem okruženju zavisi da li će ili neće biti stvoreno povoljno okruženje za žrtve da potražuju naknadu štete.

Kada se uzmu u obzir spomenuta ograničenja, sljedeće poglavlje predstavlja neke od praksi u zemljama koje su uspostavile djelotvornije sisteme naknade štete za žrtve trgovine ljudima. Ovo poglavlje također razmatra i razlike u pravnim sistemima u kojima se predstavljene prakse provode, pa njihovu djelotvornost u kontekstu BiH ne treba uzimati zdravo za gotovo.

4.1 ALBANIJA

4.1.1 KRIVIČNI POSTUPAK

Žrtve trgovine ljudima mogu podnijeti zahtjev za naknadu štete u krivičnom postupku. Žrtvi se dodjeljuje status *parte civile*. Moralne štete se ne mogu potraživati u krivičnom postupku, već u odvojenom parničnom postupku. U skladu sa Zakonom o krivičnom postupku Albanije⁵⁹ žrtva može podnijeti zahtjev za gonjenje počinitelja i naknadu štete. Ako žrtva podnese zahtjev, sud joj dodjeljuje status parničnog tužitelja kojega može zastupati pravni savjetnik.

Sud će donijeti odluku o zahtjevu kada bude donosio odluku o kazni i troškovima postupka, ali isto tako ima diskreciono pravo da ne donese odluku o zahtjevu ako bi to dovelo do „ometanja ili odgađanja“ krivičnog postupka i tada se zahtjev šalje parničnom sudu da se razmotri odvojeno. Ovo je, također,

⁵⁹ Član 58. Zakona o krivičnom postupku Albanije glasi: "Osoba oštećena krivičnim djelom ili njeni nasljednici imaju pravo da zahtijevaju gonjenje krivca kao i naknadu štete."

moguće u slučaju da prikupljeni dokazi nisu dovoljni za pouzdanu procjenu štete. Za razliku od sistema koji su uspostavljeni u Moldaviji i Ukrajini, sudije nemaju obavezu da donesu odluku o zahtjevu za naknadu štete po službenoj dužnosti.

4.1.2 PARNIČNI POSTUPAK

Žrtva trgovine ljudima ima pravo da zatraži naknadu štete u parničnom postupku kada je osoba bila oštećena krivičnim djelom. Ovo pravo je također zagarantirano strancima. Žrtva može zatražiti materijalno i nematerijalno obeštećenje. Analiza koju je izvršio OSCE/Ured za demokratske institucije i ljudska prava pokazuje da sistem naknade štete prebacuje teret na žrtvu, dok ishod i izvršenje odluke mogu biti pod znakom pitanja.

4.1.3 POSTUPAK PRED SUDOM ZA RADNE SPOROVE

Zakon o radu Albanije propisuje samo radne odnose između poslodavca i zaposlenog. Kako se postojanje radnog odnosa ne može utvrditi, pravni lijek se potražuje u skladu s parničnim i krivičnim zakonom.

OSCE/Ured za demokratske institucije i ljudska prava je u analizi naknade štete utvrdio neke dobre prakse u Albaniji. Tačnije, mogućnost da se podnese zahtjev za naknadu štete od prihoda koje je stekao trgovac ljudima kroz eksploataciju žrtve; postojanje Nacionalnog koordinatora na državnom nivou i naponi da se unaprijedi zakon o povratu imovine kao i pravna veza između oduzimanja imovine i naknade štete žrtvama.

4.2 BUGARSKA⁶⁰

4.2.1 KRIVIČNI POSTUPAK

U skladu sa članom 84(1) Zakona o krivičnom postupku Bugarske, žrtva ili njeni nasljednici mogu podnijeti, u toku sudskog postupka, parničnu tužbu za naknadu štete i učestvovati u raspravi kao podnosioci građanskog zahtjeva. Parnična tužba ne mora biti podnesena u toku krivičnog postupka ako je već prethodno podnesena u skladu sa Zakonom o krivičnom postupku. Tužitelj i sud imaju obavezu da obavijeste žrtvu o njenom pravu da podnese zahtjev za naknadu štete protiv optuženog. Učešće žrtve kao podnosioca građanskog zahtjeva u krivičnom postupku je besplatno – nije obavezno plaćanje sudskih taksi. Žrtva može zahtijevati, kako moralno obeštećenje, tako i obeštećenje po drugom osnovu. Kao podnosilac građanskog zahtjeva žrtva ima pristup svim dokazima koje je prikupio tužitelj – dokumentima, svjedocima itd. – i koristiti ih kako bi podržala svoj zahtjev za naknadu štete.

4.2.2 PARNIČNI POSTUPAK

U okviru sistema građanskog prava u Bugarskoj, počinitelji krivičnog djela su obavezni da plate naknadu žrtvi za pretrpljene štete. Žrtva mora da podnese tužbu protiv počinitelja kako bi mogla da potražuje naknadu štete. Žrtva trgovine ljudima tako može podnijeti zahtjev za naknadu štete kao podnosilac

⁶⁰ Pravo na naknadu štete žrtvama trgovine ljudima u Bugarskoj, COMP.ACT PROJECT, decembar 2011. god. dostupno na internet adresi:

[http://lastradainternational.org/Isidocs/Bulgaria%20-%20The%20Right%20to%20Compensation%20for%20Victims%20of%20Human%20Trafficking%20in%20Bulgaria%20\(2011\).pdf](http://lastradainternational.org/Isidocs/Bulgaria%20-%20The%20Right%20to%20Compensation%20for%20Victims%20of%20Human%20Trafficking%20in%20Bulgaria%20(2011).pdf)

parničnog zahtjeva u krivičnom postupku. Ako žrtva ne podnese zahtjev za naknadu štete u krivičnom postupku ili smatra da dodijeljeni iznos naknade štete ne pokriva u dovoljnoj mjeri pretrpljenu štetu, žrtva ima pravo da zahtijeva naknadu štete pred parničnim sudom u skladu sa Zakonom o obavezama i ugovorima, a u tom slučaju će se primjenjivati propisi Zakona o parničnom postupku.

U skladu sa Studijom o naknadi štete za žrtve trgovine ljudima u Bugarskoj⁶¹, zaštita prava žrtava u parničnom postupku je nedovoljno razvijena, pri čemu su utvrđena dva glavna razloga za to. Na prvom mjestu je činjenica da pokretanje parničnog postupka nameće obavezu žrtvi da plati sudsku taksu u iznosu od 4% naknade koja se potražuje. I drugo, što u parničnom postupku na žrtvu pada teret prikupljanja dokaza koji će potkrijepiti njene zahtjeve. Stoga se najčešće ističe građanski zahtjev u okviru krivičnog postupka.

4.2.3 POSTUPAK PRED SUDOM ZA RADNE SPOROVE

U Bugarskoj ne postoji sud za radne sporove koji može donijeti odluku o slučajevima u vezi sa trgovinom ljudima u svrhu radne eksploatacije. O slučajevima radne eksploatacije odlučuje parnični sud prema općim propisima Zakona o parničnom postupku, sa nekim specifičnostima usmjerenim na postizanje jednakosti strana, naprimjer, oslobađanje zaposlenog od plaćanja sudskih taksi; zahtjev za brzim razmatranjem predmeta itd. Pokretanje slučaja radne eksploatacije je jedino moguće ukoliko je žrtva potpisala ugovor o radu, a radila, naprimjer, za platu nižu od minimalne zarade u zemlji. Ako žrtva nije potpisala ugovor o radu, što je uglavnom slučaj, ona može primijeniti osnov općeg delikta iz člana 45. Zakona o obavezama i ugovorima ili osnov nepravednog bogaćenja iz člana 55. Zakona o obavezama i ugovorima.

4.2.4 FOND ZA NAKNADU ŠTETE

Fond za naknadu štete je ustanovljen Zakonom o pomoći i novčanoj naknadi žrtvama kriminaliteta koji je na snazi od 01.01.2007. godine. Ovaj zakon je usvojen radi ispunjenja zahtjeva Direktive Vijeća 2004/80/EC od 29.04.2004. godine, a vezan je za naknadu štete žrtvama kriminaliteta, kao i 2001/220/JHA: Okvirne odluke Vijeća od 15.03.2001. godine o statusu žrtava u krivičnom postupku. I pored toga što je fond procijenjen kao pozitivan iskorak u uspostavljanju djelotvornog sistema za naknadu štete – ustanovljene su neke ozbiljne prepreke u pogledu uvjeta za dodjelu naknade i pristupa sredstvima za žrtve trgovine ljudima.

Nacionalno vijeće je osnovalo Komisiju stručnjaka kao podršku svojim aktivnostima. Članove Komisije postavlja ministar pravde. Komisija razmatra zahtjeve za novčanu naknadu, priprema izjavu o osnovanosti svake ponude i iznosu novčane naknade za svaki predmet. Zahtjevi za novčanu naknadu se razmatraju najkasnije tri mjeseca od dana kada su podneseni. U skladu sa Zakonom o naknadi štete, sredstva za primjenu i izvršenje zakona se osiguravaju iz budžeta Ministarstva pravde, kao što je propisano u skladu sa uvjetima i procedurom za pripremanje državnog budžeta za svaku godinu.

Mana je to što Zakon o naknadi štete ne pokriva novčanu naknadu za moralne štete. Da bi se podnio zahtjev za novčanu naknadu, tužitelji moraju iznijeti dokaze o svojim troškovima, tj. svu neophodnu dokumentaciju, uključujući i račune iz apoteka, pregleda kod doktora itd. Ne iznenađuje činjenica da većina klijenata ne čuva takve račune.

Što se tiče moralne štete, Zakon pruža samo besplatnu psihološku i medicinsku pomoć, ali ne i novčanu naknadu.

⁶¹ Ibid. str. 10

4.3. HRVATSKA

Žrtva može zahtijevati obeštećenje u skladu sa Zakonom o novčanoj naknadi žrtvama kaznenih djela (u daljnjem tekstu Zakon)⁶² koji je stupio na snagu na dan ulaska Hrvatske u EU. Odredba člana 5. stav 2. Zakona propisuje da se osoba koja je pretrpjela teške tjelesne povrede ili teško narušenje zdravlja kao posljedicu krivičnog djela nasilja smatra neposrednom žrtvom krivičnog djela. Spomenuta odredba znači da Zakon pruža mogućnost da se zahtijeva obeštećenje u slučajevima kada je žrtva trgovine ljudima pretrpjela teške tjelesne povrede ili psihološku traumu kao posljedicu krivičnog djela. U tom smislu, ovaj zakon pokriva sve vrste teških povreda kao osnov za podnošenje zahtjeva za naknadu štete. Dalje, odredbe člana 7. predviđaju da pravo na takvu naknadu štete imaju žrtve koje su državljani Republike Hrvatske ili imaju prebivalište u Republici Hrvatskoj, ili koje su državljani bilo koje države članice EU ili osobe koje imaju prebivalište u državi članici EU.

Grupa stručnjaka za akciju protiv trgovine ljudima (GRETA) preporučuje da bi prava propisana ovim zakonom trebalo da budu dostupna žrtvama trgovine ljudima nezavisno od njihove nacionalnosti ili prebivališta. Hrvatska je navela da bi ova preporuka⁶³ od GRETA zahtijevala daljnje izmjene Zakona, što bi značilo da idu dalje od odredbi EurEuropske konvencije o naknadi štete žrtvama krivičnih djela nasilja, a u vezi sa osobama koje mogu zatražiti pravo na naknadu štete. Konvencija propisuje pravo na naknadu štete žrtvama koje su državljani država potpisnica ove konvencije kao i državljanim svih država članica Vijeća EurEurope koje imaju prebivalište u državi na čijoj teritoriji je počinjeno krivično djelo. Također, u vezi s preporučenim mogućim izmjenama Zakona, Hrvatska planira da uvede izmjene ovoga zakona krajem 2014. godine. Žrtva krivičnog djela sa elementima nasilja koje je namjerno izvršeno na teritoriji Hrvatske nakon 01.07.2013. ima pravo da zahtijeva novčanu naknadu:

- ako je državljanin Hrvatske, ili državljanin Europske unije ili ima prebivalište na njenoj teritoriji;
- ako je pretrpjela ozbiljne lične povrede ili teško narušavanje zdravlja kao rezultat krivičnog djela;
- ako je krivično djelo prijavljeno ili zabilježeno u policiji ili uredu državnog tužitelja u roku od šest meseci od dana počinjenja krivičnog djela, bez obzira na to da li je počinitelj poznat ili ne;
- ako je pismeni zahtjev podnesen na zvaničnom obrascu i ako su priloženi potrebni dokumenti (obrazac je dostupan u svakoj policijskoj stanici, uredu državnog tužitelja, općinskom i okružnom sudu, kao i u elektronskoj formi na zvaničnoj internet stranici Ministarstva pravde, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ureda državnog tužitelja i općinskog i okružnog suda).

Žrtva može da ostvaruje svoje pravo na naknadu za:

- troškove medicinskog tretmana;
- gubitak zarade do iznosa od 35,000.00 kn;
- bliski krvni srodnik preminule žrtve ima pravo na naknadu za gubitak zakonskog izdržavanja do iznosa od 70,000.00 kn i pogrebne troškove do iznosa od 5,000.00 kn.

Procedura počinje popunjavanjem zvaničnog obrasca uz koji moraju biti priloženi svi potrebni dokumenti; lista je navedena u obrascu. Zahtjev se podnosi Ministarstvu pravde u roku od šest mjeseci od dana

⁶² «Narodne novine – Službeni list Republike Hrvatske», br. 80/08 i 27/11

⁶³ Izvještaj podnijele hrvatske vlasti o preduzetim mjerama radi usklađenja sa Preporukama Komiteta država potpisnica CP(2012)3 o primjeni Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima, koji je primljen 29.01.2014, i dostupan na internet adresi:

http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/CommitteeParties/Reply_REC/CP_2014_3_RR_HRV_en.pdf

počinjenja krivičnog djela, a može biti podnesen i kasnije ako žrtva iz opravdanih razloga nije bila u mogućnosti da podnese zahtjev prije određenog perioda, ali ne više od tri mjeseca nakon dana kada su opravdani razlozi prestali da postoje. Zahtjev ne može biti podnesen nakon isteka tri godine od počinjenja krivičnog djela. Za pomoć oko popunjavanja obrasca žrtva može kontaktirati nadležnu osobu u policijskoj stanici, uredu državnog tužitelja, općinskom i okružnom sudu ili obaviti besplatan telefonski poziv Nacionalnom kontakt centru za žrtve krivičnih djela i prekršaja. Komitet za naknadu štete žrtvama krivičnih djela će donijeti odluku o osnovanosti i iznosu naknade nakon procedure, a najkasnije 60 dana od prijema punog i potpunog zahtjeva. Plaćanje taksi mora biti izvršeno u roku od 30 dana nakon što je žrtva primila odluku kojom joj se dodjeljuje naknada štete.

U slučaju lažnog prijavljivanja krivičnog djela, podnositelj će snositi krivičnu odgovornost u skladu sa Kaznenim zakonom. U slučaju neosnovanog plaćanja taksi zbog navođenja netačnih i nepotpunih informacija u zahtjevu, ili ako nakon plaćanja nadležna osoba utvrdi da nije počinjeno krivično djelo, Republika Hrvatska ima pravo da zatraži povrat iznosa koji je platila žrtva zajedno s kamatom i troškovima postupka.

4.4 SLOVENIJA

U skladu sa odredbama Poglavlja X Zakona o krivičnom postupku, žrtva krivičnog djela može u toku krivičnog postupka da zatraži naknadu štete od počinitelja kroz zahtjev za naknadu štete.

Takav zahtjev se tretira kao dio krivičnog postupka, pod uvjetom da njegovo razmatranje neće neopravdano produžiti trajanje postupka. Zahtjev za naknadu štete mora se podnijeti organu nadležnom za prijem prijave za krivična djela ili sudu koji provodi krivični postupak prije završetka glavne rasprave u osnovnom sudu.

Službe za provođenje zakona pružaju informacije o mogućnostima i uvjetima za uživanje ovoga prava. Na osnovu pojedinačnog zahtjeva, policija izdaje certifikat da je krivično djelo prijavljeno ili zavedeno kao krivično djelo, dok Ministarstvo pravde pruža podnosiocu informacije o mogućnostima zahtijevanja novčane naknade.

U svojoj presudi, sud može dodijeliti naknadu štete u cjelini ili djelomično i može uputiti žrtvu da ostvaruje ostatak ili druge štete u parničnom postupku. Sud također može uputiti oštećenu osobu da ostvari naknadu štete u cjelini u parničnom postupku.

Žrtva može zatražiti naknadu štete u roku od šest mjeseci od počinjenja krivičnog djela. Ako je osoba spriječena da podnese zahtjev uslijed pretrpljenih tjelesnih povreda, ona ima pravo da to uradi u roku od tri mjeseca od trenutka kada su razlozi za nepodnošenje prestali da postoje i u roku od 5 godina od počinjenja krivičnog djela. Parnični postupak je također opcija za potraživanje materijalne i nematerijalne štete za žrtve trgovine ljudima.

Osim toga, žrtve trgovine ljudima mogu potraživati naknadu štete u skladu sa Zakonom o naknadi štete žrtvama krivičnih djela. Primjena ovoga zakona je ograničena samo na žrtve nasilnih kriminaliteta izvršenih s namjerom koji su definirani kao „djelo počinjeno direktnim napadom na život i tijelo, korištenjem sile ili povredom seksualnog integriteta“. U svom izvještaju o Sloveniji⁶⁴, Grupa stručnjaka za akciju protiv trgovine ljudima (GRETA) naglašava da iako čin trgovine ljudima može da uključuje takva djela, to nije uvijek slučaj, naročito kada je osoba žrtva trgovine ljudima u svrhu radne eksploatacije. Osim toga, član 5. Zakona ograničava opseg njegove primjene na državljane EU.

⁶⁴ Grupa stručnjaka za akciju protiv trgovine ljudima (GRETA) (2013)20, Izvještaj o primjeni Konvencije Vijeća Evrope o borbi protiv trgovine ljudima u Sloveniji, Prva runda evaluacije, dostupno na internet adresi: http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2013_20_FGR_SVN_public_en.pdf

U istom Izvješčaju, GRETA navodi da je dobijanje naknade za žrtve trgovine ljudima u praksi veoma teško. Uprkos prethodno spomenutim pravnim mogućnostima za potraživanje naknade, nijedna žrtva trgovine ljudima nije dobila naknadu u periodu 2009.-2011. godine. Dalje, u skladu sa informacijama dobijenim od nadležnih organa Slovenije, od januara 2012. do augusta 2013. godine nijedna žrtva trgovine ljudima nije podnijela zahtjev za naknadu štete.

U Sloveniji, podnosilac može potraživati naknadu štete bez obzira na to da li je počinitelj poznat ili da li je pokrenut krivični postupak. Zahtjev se podnosi Ministarstvu pravde u pisanoj formi. U slučaju kada je krivični postupak pokrenut, žrtve imaju pravo da podnesu zahtjev za oduzimanje imovine od počinitelja. Pored toga, Zakon o odškodnini žrtvama kaznivih dejanj [Zakon o naknadi žrtvama krivičnih djela],⁶⁵ usvojen 2005. godine, uvodi cjelokupni mehanizam za naknadu štete žrtvama nasilnih kriminaliteta. On uključuje navedene štete: fizičku povredu ili narušavanje zdravlja, patnju; gubitak izdržavanja; medicinske troškove i troškove hospitalizacije; pogrebne troškove; štetu nanесenu uništenjem robe; kao i troškove naknade štete.

O iznosu naknade odlučuje specijalna Komisija koja je podržana od Ministarstva pravde. Svaka naknada štete propisana ovim zakonom umanjuje se za naknadu štete koja se dodjeljuje u istom slučaju, ali po drugom pravnom osnovu. Komisija je sastavljena od predsjedavajućeg, odnosno sudije Vrhovnog ili Višeg suda koji primjenjuje građansko pravo sa članovima iz Tužilaštva, zdravstvenim stručnjacima, stručnjacima za penziona i socijalno osiguranje itd.

Nacionalni program za naknadu štete finansira se iz budžeta Slovenije. Ured državnog tužitelja Slovenije u svom finansijskom planu osigurava sredstva za rad Komisije i naplatu odobrenih zahtjeva za naknadu štete. Opći pravni osnov za naknadu štete koju su pretrpjele žrtve krivičnih djela pruža Obligacioni zakonik [Zakon o obligacionim odnosima]. Pravilo je da svako ko nanese štetu drugoj osobi mora i da je obešteti.

4.5 HOLANDIJA⁶⁶

U Holandiji žrtve mogu zatražiti naknadu štete putem krivičnog i parničnog postupka kao i putem Fonda za naknadu štete žrtvama kriminaliteta. U slučaju radnika migranata, Zakon o radnicima migrantima predviđa i plaćanje izgubljenih zarada radnicima nereguliranog imigracionog statusa, koje se temelji na formuli obračunavanja minimalne zarade za pretpostavljeni period od šest mjeseci rada.

Moguće je potraživati naknadu za materijalnu i nematerijalnu štetu putem parničnog postupka. Međutim, na žrtvi je teret dokazivanja krivice, a postupak može biti kompliciran i dugotrajan. Žrtva mora da plati uslugu pravne pomoći.

Žrtva trgovine ljudima može podnijeti zahtjev za naknadu štete u okviru krivičnog postupka kao osoba koja je pretrpjela direktnu štetu kao posljedicu kriminaliteta. U tom slučaju, žrtvi se dodjeljuje status oštećene osobe i ona podnosi građanski zahtjev za naknadu štete tokom krivičnog postupka (čl. 51f stav 1. ZKP).⁶⁷

** Žrtva/oštećena osoba može podnijeti građanski zahtjev za naknadu štete tako što će popuniti poseban „obrazac za potraživanje naknade štete u krivičnom postupku“, u kojem se daje popis čitave pretrpljene*

⁶⁵ http://ec.europa.eu/civiljustice/comp_crime_victim/comp_crime_victim_sl_n_en.htm

⁶⁶ Priručnik koji je sastavila Marjan Wijers u okviru projekta „Balkans ACT Now“: Naknada štete žrtvama trgovine ljudima prema međunarodnom i holandskom pravu, 13.04.2014.

⁶⁷ Ibid.

štete, uz prateće dokaze kao što su računi itd. Čim žrtva pokaže da želi da potražuje naknadu štete, iz Ureda javnog tužitelja joj se šalje ovaj obrazac.

U slučajevima kada sud procijeni da procesuiranje odštetnog zahtjeva previše opterećuje krivični postupak, to može značiti da je odštetni zahtjev neprihvatljiv, dijelom ili u cijelosti.⁶⁸ Sud mora odlučiti o građanskom zahtjevu za naknadu štete zajedno sa donošenjem presude u krivičnom postupku (osim kada je oštećena osoba prethodno proglašena neprihvatljivom).

Prema članu 361. stav 1. ZKP, u pogledu odštetnog zahtjeva oštećene osobe sud mora da odluči o sljedećem: prihvatljivosti oštećene osobe, osnovanosti zahtjeva, raspodjeli troškova nastalih postupkom između oštećene osobe i optuženog (ili njegovog/njenog staratelja, onda kada je osumnjičena osoba mlađa od 14 godina). Ukoliko se presudi da je optuženi dužan da plati naknadu štete žrtvi/oštećenoj osobi, uglavnom će se optuženom naložiti da također plati i troškove koje je oštećena strana imala tokom postupka. U slučajevima kada se procijeni da je zahtjev za naknadu štete neprihvatljiv, žrtva može tražiti isplatu putem parničnog postupka.

- ***U krivičnom zakonodavstvu Holandije je uvedena interesantna mjera koja se može smatrati najboljom praksom jer teret izvršenja presude pada na počinitelja. Sud primjenjuje Nalog za naknadu štete u krivičnom postupku kao kaznenu mjeru.***

Nalog za naknadu štete u krivičnom postupku znači da sud nalaže počinitelju da plati državi dosuđeni iznos odštete u korist žrtve. Sud će pored toga kao kaznu dosuditi i dodatnu zamjensku zatvorsku kaznu ukoliko izvršilac ne plati dosuđeni iznos (čl. 24c KZ).

Sud može donijeti nalog za naknadu štete u krivičnom postupku po službenoj dužnosti, čak i u slučajevima kada oštećena osoba ili tužitelj nisu prethodno podnijeli zahtjev. Sud neće donijeti nalog za naknadu štete u krivičnom postupku ukoliko nije očigledno da žrtva želi da joj se šteta nadoknadi. Ipak, sud može da usvoji ovakav nalog ukoliko je odštetni zahtjev oštećene osobe neprihvatljiv iz formalnih razloga, npr. zato što žrtva nije potpisala obrazac za podnošenje zahtjeva, u apelacionom postupku ako žrtva nije podnijela zahtjev prvostepenom sudu. Finansijska solventnost osumnjičenog u principu ne igra ulogu u dosuđivanju iznosa naknade štete. Čak i u slučajevima kada je već donesena presuda u parničnom postupku, sud u krivičnom postupku i dalje može donijeti spomenuti nalog.

- ***Velika prednost naloga za naknadu štete u krivičnom postupku jeste u tome što je država odgovorna da u ime žrtve/oštećene osobe naplati novac od počinitelja. Centralna služba za sudsku naplatu (CSSN) to i čini po nalogu tužitelja.***

Kako bi se izvršio nalog za naknadu štete u krivičnom postupku, CSSN šalje počinitelju obavještenje o dugu. U određenim uvjetima je moguće da počinitelj traži da mu se omogući da ovaj iznos plati u ratama. Ukoliko nakon prijema obavještenja o dugu počinitelj ne plati dosuđeni iznos i ne napravi se nikakav aranžman za plaćanje, CSSN šalje nalog sudskom izvršitelju kako bi se od počinitelja mogla zaplijeniti odgovarajuća sredstva/dobra.

Ukoliko se učini da počinitelj nema dovoljno sredstava da njima pokrije iznos naloga, CSSN može izvršiti zamjensku kaznu zatvora. Za ovo nije potreban novi sudski proces: tužitelj može odmah naložiti izvršenje ove mjere. Izvršenje mjere zamjenske zatvorske kazne, pak, ne oslobađa počinitelja od obaveze da isplati dosuđeni iznos naknade štete (čl. 36f stav 7 KZ). Zamjenska zatvorska kazna može se odrediti samo jednom.

Od stupanja na snagu Zakona o poboljšanju položaja žrtava kriminaliteta u decembru 2010. godine, žrtve nasilnih zločina i seksualnih delikata, uključujući trgovinu ljudima, mogu zatražiti isplatu od države onda kada je počinitelj osuđen i naloženo mu je da plati naknadu štete žrtvi u okviru presude u krivičnom postupku, i kada on/ona nije platio/la naknadu štete u roku od osam mjeseci od pravosnažnosti presude.

To znači da ukoliko je donesen nalog za naknadu štete u krivičnom postupku, država će isplatiti

⁶⁸ Član 361. stav 3. ZKP

(preostali) iznos žrtvi ukoliko počinitelj nije, ili nije u cijelosti ispunio svoju obavezu plaćanja u roku od osam mjeseci od pravosnažnosti presude. Ovaj model se ne primjenjuje na pravna lica (čl. 36f stav 6 KZ). Odgovornost izvršenja počiva na CSSN.

Ako je žrtva u prvih osam mjeseci primila dio iznosa od CSSN ili počinitelja, ili je dobila djelomičnu naknadu štete of Fonda za naknadu štete žrtvama kriminaliteta, to će biti uzeto u obzir prilikom izvršenja avansnog plaćanja.

- ***Najbolje prakse uključuju: obavezu počinitelja da plati dosuđenu naknadu štete, kada teret pronalazjenja dokaza pada na javnog tužitelja. Krivični postupak je obično brži od parničnog postupka. Ovaj mehanizam također pruža mogućnost da sud naloži dužu kaznu ako počinitelj ne plati. Proces izvršenja je mnogo pogodniji za žrtvu jer će država pokušati da naplati naknadu od počinitelja, a postoji i mogućnost da država plati žrtvi ako nije uspjela da izvrši naplatu od počinitelja. Pravna pomoć je besplatna.***

4.5.1 NAKNADA ŠTETE

Fond za naknadu štete žrtvama kriminaliteta isplaćuje finansijska sredstva žrtvama nasilnih krivičnih djela koja su imala ozbiljne psihološke i fizičke posljedice. Fond je nezavisan organ pri Ministarstvu sigurnosti i pravde. Ukoliko naknada štete nije realizirana na drugi način, Fond može isplatiti naknadu u paušalnom iznosu od 10.000 eura za nematerijalnu štetu i 25.000 eura za materijalnu štetu.

Gonjenje ili osuda počinitelja nisu uvjet za dobijanje sredstava iz Fonda. Ipak, ukoliko je tužba odbijena ili je osumnjičeni oslobođen, teško je dobiti naknadu štete od Fonda zbog pitanja u vezi sa određivanjem statusa žrtve. Zahtjev se mora podnijeti u roku od 3 godine od izvršenja krivičnog djela, osim ako ne postoji snažan razlog zašto žrtva nije mogla podnijeti zahtjev u tom roku.

Žrtva se može žaliti na odluku Komisiji Fonda za naknadu štete žrtvama kriminaliteta. Uobičajeno je da Komisija ispita žrtvu na posebnom ročištu. Odluka se donosi u roku od 6 sedmica od završetka ročišta. Ukoliko se žrtva ne slaže sa odlukom Komisije, može se uložiti žalba prvostepenom sudu. Komisija je sastavila listu kategorija pretrpljenih povreda u kojoj trgovina ljudima spada u neku od kategorija od 4 do 7, uz mogućnost naplate naknade štete od 3500 do 8000 €. Prednosti uključuju mogućnost dobijanja naknade štete bez obzira na počinitelja ili na činjenicu da li se on/ona može identificirati ili ne, procedura je prilično jednostavna i žrtva može dobiti naknadu čak i u slučajevima kada je počinitelj oslobođen krivice.

4.6 FRANCUSKA

Svaka osoba koja tvrdi da je pretrpjela štetu počinjenjem krivičnog djela ili prekršaja može aplicirati za status građanske stranke. Ovo je moguće u dvije faze krivičnog postupka: ili tokom izricanja presude, ili, ako je neophodno, podnošenjem žalbe nadležnom istražnom sudiji (prije gonjenja počinitelja (počiniteljā)). Građanska tužba ne zamjenjuje gonjenje, već mu je priključena, a postupak varira zavisno od faze u kojoj oštećena osoba postaje građanska stranka. U prvoj varijanti, Zakonom o krivičnom postupku su pojednostavljene formalnosti koliko je to moguće: žrtva može postati građanska stranka kada zatraži odštetu i/ili restituciju pred zastupnikom ili nadležnikom sudske policije, bilo slanjem faksa koji će stići najmanje 24 sata prije početka sudske rasprave, ili tokom same rasprave putem izjave koju je snimio sud, ili podnošenjem pravnog podneska. Iako je ovaj postupak posebno usmjeren na olakšanje pristupa naknadi žrtvama, u praksi može funkcionirati protiv najboljih interesa žrtve u pogledu dosuđenog iznosa.

Dodjela naknade žrtvi se razmatra tek nakon što je sud donio pozitivnu odluku o krivičnom predmetu. Sud na kraju nalaže optuženom da plati građanskoj stranci iznos koji je dosuđen, imajući u vidu druge faktore, kao što je pravičnost i finansijska situacija optuženog. Troškovi honorara za advokate žrtve tužitelja mogu se potraživati kao dio odštetnog zahtjeva (zajedno sa honorarima drugih stručnjaka). Odšteta koja se može ostvariti uključuje fizičku i psihičku povredu, povrede koje imaju kao posljedicu

nemogućnost obavljanja svakodnevnih aktivnosti, itd. Važno je napomenuti da se naknada dodjeljuje kao globalna suma, rezultat svih pretrpljenih šteta. Ako je slučaj upućen izvršnom sudiji (Juge d'application des peines), on može naložiti naplatu odštete u mjesečnim ratama, bez obzira na (i često bez informacije o) finansijsku situaciju optuženog.

Kada je riječ o izvršenju presude, sud ima na raspolaganju dvije odvojene mjere. Prva se odnosi na mogućnost da se naloži garancija kojom se precizira iznos koji bi osigurao prisustvo optuženog i iznos koji bi osigurao naknadu žrtvi. Ako se optuženi slaže, taj iznos se može isplatiti žrtvi i prije izricanja presude. U slučajevima kada je ovaj iznos viši od dosuđenog, žrtve će razliku vratiti optuženom.

Druga mjera se odnosi na mogućnost izvršnog sudije (odgovornog za izvršenje krivične presude) da nadgleda poštovanje obaveza trgovca. Ako je okrivljeni u zatvoru, onda će uprava zatvora otvoriti račun za zatvorenika u cilju raspolaganja njegovim sredstvima dok je on zatvoren. Kada je optuženom još i izrečena presuda da plati naknadu štete žrtvi, dio sa njegovog računa treba automatski dodijeliti žrtvi. U teoriji, žrtva također ima pravo i na drugu imovinu okrivljenog, ali bi postupak za to bio kompliciran i zavisio bi od pomoći tužitelja u pronalaženju okrivljenog i potom u oduzimanju njegove imovine.

4.6.1 INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA NAKNADU ŠTETE (CIVI I SARVI⁶⁹)

Država Francuska je od osamdesetih godina prošlog stoljeća primjenjivala različite sisteme koji bi žrtvi garantovali naknadu štete, i to u cilju rješavanja ovoga istaknutog pitanja u vezi sa žrtvama zločina, bez obzira na vrstu zločina. Najnoviji ovakav sistem, *Služba za pomoć u cilju oporavka žrtava zločina* (SARVI), na snazi je od oktobra 2008. godine. SARVI je otvoren za sve osobe koje imaju osnova za konačnu presudu kojom bi im bila dodijeljena naknada štete u parničnom postupku. SARVI dopunjuje stariji sistem, pod nazivom *Komisija za naknadu štete žrtvama kriminaliteta* (CIVI), koji je sličan parničnom sudu. Žrtve se mogu osloniti samo na CIVI za dobijanje naknade, ili mogu da koriste CIVI kao dopunu tekućem krivičnom ili parničnom postupku. Kada se CIVI koristi kao dopuna krivičnom postupku, postupak za naknadu štete je djelotvorniji, jer je CIVI usmjeren na naknadu štete koja predstavlja posljedicu krivičnog djela. Kada se CIVI koristi kao dopuna parničnom postupku, kao kod slučajeva koji se vode pred Sudom za radne sporove (*Conseil des Prud'hommes*), tužitelj dobija naknadu u punom iznosu jer je *Conseil des Prud'hommes* usmjeren na plaćanje naknade kroz isplatu zarada koje se duguju žrtvi jer nisu bile prethodno plaćene u skladu sa Zakonom o radu.

- ***Dobre prakse u Francuskoj uključuju dobro razvijene mehanizme za naknadu štete od optuženih ili države. Pravna pomoć je dostupna. Radno pravo tradicionalno štiti sve vrste rada bez dokumenata, ali se ne koristi u slučaju migranata jer zahtijeva pružanje informacija imigracionim službama.***
- ***Napredak se vidi u mogućnosti privremenog plaćanja žrtvi od strane državnih mehanizama/službi za naknadu štete, dok istovremeno službe gone optuženog u parničnom postupku. Žrtva ima pravo na punu naknadu štete od države, a princip plaćanja znatnih iznosa naknade za moralnu štetu je prihvaćen od strane suda.***
- ***U krivičnom postupku žrtve imaju status građanske stranke i pristup besplatnoj pravnoj pomoći. Pored toga, postoji i mogućnost korištenja novčanog iznosa koji je optuženi platio na ime kaucije kao garancije isplate naknade štete žrtvama.***

⁶⁹ CIVI - Commission d'Indemnisation des Victimes d'Infractions (Komisija za naknadu štete žrtvama kriminaliteta); SARVI - Le Service d'Aide au Recouvrement des Victimes d'Infractions (Služba za pomoć u cilju oporavka žrtava zločina), prim. prev.

4.7 UJEDINJENO KRALJEVSTVO – MEHANIZMI ZA NAKNADU ŠTETE

Jedna od glavnih prednosti sistema koji je na snazi u Ujedinjenom Kraljevstvu jeste postojanje bogatog državnog fonda koji isplaćuje kako materijalnu, tako i moralnu odštetu. Praksa je pokazala da je ovaj mehanizam fleksibilan u pogledu vrsta isplaćenih odšteta žrtvama trgovine ljudima.

Samo postojanje mogućnosti da se naloži naplata naknade pred krivičnim sudovima jeste pozitivna, posebno ukoliko se ima na umu da sudovi UK ne pružaju mogućnost učešća u postupku u statusu građanske stranke/tužitelja. Neki pozitivni primjeri uključuju postojanje pro bono usluga od strane advokata i pravo na besplatnu pravnu pomoć u ograničenim slučajevima. Kada je riječ o radnoj eksploataciji, važno je napomenuti da je u UK zakonski određena minimalna zarada, a postoje i izvršna tijela koja garantuju provođenje ovih zakonskih odredaba.

4.8 SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

Uprkos činjenici da SAD predstavljaju drugačiji pravni sistem i poredak, važno je navesti neka od pozitivnih rješenja koja omogućavaju da se naknada štete žrtvama trgovine ljudima prilagodi lokalnom kontekstu i nacionalnim okvirima. Ona uključuju sljedeće:

- ***restitucija je obavezna za sve žrtve nasilnih kriminaliteta i za sve žrtve krivičnog djela trgovine ljudima, bez obzira na to da li se krivično djelo trgovine ljudima uklapa u definiciju krivičnog djela nasilja;***
- ***državni odbori za naknadu štete pomažu žrtvama u pogledu njihovih materijalnih gubitaka, bez ograničenja vezanih za državljanstvo ili pravni status sve dok je nužno finansiranje na raspolaganju;***
- ***iako žrtve nisu stranke u krivičnom postupku, one imaju zakonsku zaštitu i prava;***
- ***dužnosti nadležnih organa prema žrtvama, uključujući organe krivičnog pravosuđa, primjenjuju se na sudu u korist žrtava, te se tako garantuje da njihova prava nisu zapostavljena.***

ZAKLJUČAK

Naknada štete žrtvama trgovine ljudima predstavlja jednu od najvažnijih komponenti prava na pristup pravdi. Kako bi se osiguralo da tokom krivičnog postupka žrtve kriminaliteta dobiju satisfakciju, pravo na naknadu štete mora biti neodvojiv dio takvog postupka, a država mora osigurati sveobuhvatne mehanizme naknade štete. Efikasnost potraživanja naknade štete također u velikoj mjeri zavisi od mogućnosti pristupa drugim pravima, kao što je pravo na pravnu pomoć i zastupanje.

Kao što je predstavljeno u Priručniku, u međunarodnim standardima se zaista nude objašnjenja i uputstva u smislu efekta koji bi svaki takav mehanizam na nacionalnom nivou trebalo da proizvede. Kada su u pitanju uputstva, najznačajnija je Konvencija SE koja pored redovnih mehanizama čak predlaže da države razmotre i uspostavljanje specijaliziranih fondova za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima.

U Bosni i Hercegovini je ustanovljen solidan pravni okvir za naknadu žrtvama trgovine ljudima. Ovo podrazumijeva krivični, parnični postupak i u izvjesnoj mjeri zaštitu putem radnih sporova onda kada dođe do radne eksploatacije. Međutim, djelotvornost takvih mehanizama je pod znakom pitanja. Pristup parničnim sudovima za naknadu štete i nespremnost sudova da odlučuju u krivičnom postupku dovodi do zaključka da je teško da žrtva dobije satisfakciju (bilo moralnu ili materijalnu). Na taj način se ne dozvoljava ostvarivanje punog potencijala naknade štete sa njenom restorativnom, punitivnom i preventivnom funkcijom u određenom pravnom sistemu. Osim toga, iako nije procijenjeno u okviru ovog priručnika, pitanje stranih žrtava i reguliranje njihovog statusa (migracija) kao i slučajeva gdje je primijenjen Zakon o zaštiti svjedoka – moraju biti pažljivo razmotreni i u tom smislu treba uspostaviti odgovarajuće mehanizme za potraživanje naknade štete jer situacija može zahtijevati otkrivanje identiteta ili podnošenje izvještaja migracionim službama.

Međunarodni standardi pružaju jasne smjernice u pogledu minimalnih standarda koje država mora osigurati kako bi imala usklađen pravni, institucionalni sistem i sistem politika za borbu protiv trgovine ljudima. Pored međunarodnih obaveza koje je BiH već prihvatila, također je važno pažljivo procijeniti djelotvornost takvih mjera u vezi sa naknadom štete u praksi. BiH ozbiljno zaostaje u ovom pogledu jer je analiza pokazala da najveći dio žrtava nikada nije dobio naknadu u krivičnom postupku, dok za predmete rješavane u parničnom postupku ne postoje dezagregisani podaci u vezi sa naknadom štete žrtvama trgovine ljudima. Neke smjernice o poboljšanju ove prakse mogu se naći u predstavljanim najboljim praksama u ovom priručniku, počevši od proceduralnih mogućnosti (kao što je nalog za naknadu štete u krivičnom postupku) pa do uspostavljanja državnog ili subvencioniranog fonda za naknadu štete.

Dakle, kako bi se olakšalo uspostavljanje djelotvornijeg sistema naknade štete, neophodno je poboljšati djelotvornost dostupnih mehanizama za naknadu štete u krivičnom i parničnom postupku i istražiti mogućnosti za uspostavljanje djelotvornijih mehanizama, uključujući državni mehanizam za naknadu štete.

Konkretno, u vezi sa krivičnim postupkom:

- razmotriti moguće načine da se donese odluka o zahtjevu za naknadu štete u krivičnom postupku i osigurati da sud pruži jasne smjernice o procesu odlučivanja;
- u slučaju da sud procijeni da bi takvo odlučivanje o zahtjevu za naknadu štete produžilo trajanje krivičnog postupka, obrazložiti takvu odluku;
- razmotriti mogućnost da se osigura efikasno provođenje naloga za naknadu štete u krivičnom postupku i u tom smislu provođenje ovih naloga postaviti kao prioritet u odnosu na druga plaćanja u postupku, kao što su novčane kazne;
- osigurati punu primjenu člana 112. Krivičnog zakona BiH (i odgovarajućih članova krivičnih zakona RS, FBiH i BD) koji propisuje da se naknada štete može naplatiti iz oduzetih sredstava;
- osigurati da teret izvršenja naloga za naknadu štete ne pada na žrtvu trgovine ljudima;
- razmotriti poboljšanje statusa žrtve u krivičnom postupku u pogledu dobijanja procesnih prava na zastupanje na sudu, na predstavljanje dokaza kojima će podržati tužbu itd.;
- osigurati da su besplatna pravna pomoć i zastupanje dostupni i to u svim postupcima (krivičnom, parničnom, administrativnom ili pred sudom za radne sporove);

- razmotriti uvođenje procjene imovinsko-pravnog zahtjeva po službenoj dužnosti kako bi se osiguralo da sudije pravično razmatraju zahtjev žrtve;
- razmotriti uvođenje krivičnih sankcija za neplaćanje naknade dosuđene u krivičnom postupku;
- razmotriti mogućnosti za daljnje osnaživanje mehanizama oduzimanja imovine i njihovo povezivanje sa naplatom odštete;
- tamo gdje je to moguće, razmotriti ciljane aktivnosti u izgradnji kapaciteta za sudije i tužitelje u cilju efikasnog priznavanja i poštovanja prava žrtava uključujući i pravo na naknadu štete.

Konkretno, u vezi sa parničnim postupkom:

- razmotriti olakšanje pristupa parničnim sudovima za žrtve trgovine ljudima, posebno u pogledu plaćanja zakonskih taksi;
- razmotriti mogućnost sastavljanja jasnih smjernica za procjenu odštetnog zahtjeva;
- razmotriti mogućnost organiziranja promotivnih aktivnosti za uspostavljanje dosljedne prakse pred svim sudovima;
- osigurati da radnici bez dokumenata imaju ravnopravan pristup mehanizmima zaštite u okviru prava na rad, naročito na pravo na pravičnu zaradu, naknadu za štete pretrpljene na radnom mjestu, pravo na organizaciju itd.;
- razmotriti izmjene i dopune zakona kako bi se olakšalo dokazivanje postojanja radnog odnosa u svrhu eksploatacije i u zakon uključila kategorija faktičkog rada;
- osigurati da podnositelj ima pristup pravnoj pomoći i besplatnom pravnom zastupanju;
- ojačati kapacitete parničnih sudija i sudija nadležnih za radne sporove za provođenje zakonskih obaveza u vezi sa naknadom štete žrtvama trgovine ljudima;
- procijeniti izvršni postupak u slučajevima pred parničnim i krivičnim sudom i izdvojiti glavne izazove.

Konkretno, u vezi sa izvršnim postupkom:

- uspostaviti i pratiti koordinaciju i komunikaciju između sudova, zatvora, žrtava i drugih relevantnih službi;
- osigurati mogućnost plaćanja na rate;
- osigurati da žrtve trgovine ljudima imaju visok prioritet prilikom naplate iz oduzetih sredstava nastalih krivičnim djelom.

Konkretno, u vezi sa državnim mehanizmom za naknadu štete:

- razmotriti uspostavljanje državnog ili subvencioniranog mehanizma za naknadu štete;
- razmotriti korištenje oduzetih sredstava stečenih krivičnim djelom u svrhu finansiranja takvog mehanizma;
- definirati jasne kriterije koji će određivati za koje vrste krivičnih djela se može potraživati naknada štete sa naglaskom na primjeni ovih principa u skladu sa činjenicama za svaki pojedini slučaj, umjesto da njihova primjena zavisi od puke tehničke klasifikacije krivičnog djela;
- ispitati prirodu krivičnih djela za koja se može potraživati naknada štete iz državnog fonda za naknadu kako bi se pokrile mnoge različite manifestacije krivičnog djela trgovine ljudima;
- osigurati da su sve vrste odštete dostupne žrtvama trgovine ljudima kroz ove mehanizme.
- osigurati jasne smjernice o tome kako se izračunava iznos štete i dati poređenje kako se ovaj način razlikuje u odnosu na podnošenje imovinsko-pravnog zahtjeva u parničnom postupku;
- olakšati proceduru dokazivanja gubitka za žrtve trgovine ljudima;
- osigurati da rok za podnošenje zahtjeva nije previše kratak;
- razmotriti uspostavljanje sistema vanrednog i privremenog plaćanja žrtvama;
- ustanoviti jednostavne, jasne i pristupačne procedure kao i nezavisan žalbeni postupak;
- osigurati da podnosioci dobiju pravnu pomoć, ako je ona neophodna.

Konkretno, u vezi sa procjenom i praćenjem:

- redovno vršiti procjenu i praćenje svih mehanizama za naknadu štete, posebno ako su vezani za žrtve trgovine ljudima;
- redovno vršiti procjenu i praćenje nacionalnih sistema za naknadu štete u cilju procjene njihove dostupnosti žrtvama trgovine ljudima;
- redovno vršiti procjenu i praćenje izvršenja presuda u parničnom postupku i sudskih naloga u krivičnom postupku kako bi se uvela poboljšanja u pogledu njihove djelotvornosti i pravovremenosti;
- osigurati da statistički podaci koji se prikupljaju u vezi sa krivičnim predmetima trgovine ljudima uključuju i podatke vezane za zahtjeve za naknadu štete;
- razmotriti izradu analize koja se tiče najdjelotvornijih modela funkcioniranja fondova za naknadu štete u kontekstu BiH.

ANEKS: POKAZATELJI ZA PRAĆENJE

1. Uvod

Prema međunarodnim standardima žrtve krivičnih djela (uključujući trgovinu ljudima) imaju pravo na naknadu štete i restituciju za sve pretrpljene štete, uključujući i ekonomske gubitke (kao što je zarada).

U skladu sa njegovom namjenom, ostvarivanje ovog prava je neophodno kako bi žrtvama bila omogućena ponovna integracija u društvo i novi početak u životu. Žrtve bi trebalo da ostvaruju ovo pravo u toku krivičnog i parničnog postupka, kao i kroz pristup odgovarajućim državnim mehanizmima za naknadu štete.

Značaj državnog mehanizma za naknadu štete još je očigledniji u slučajevima kada se ispostavi da drugi mehanizmi nisu djelotvorni. Pravo na naknadu štete bi također trebalo da bude ostvarivo kada žrtva trgovine ljudima ne može da dobije naknadu štete direktno od počinitelja, kroz dodjelu sredstava oduzetih ili zaplijenjenih od trgovaca u svrhu naknade štete njihovim žrtvama ili žrtvama drugih trgovaca ljudima. U zemljama gdje postoji uspostavljen državni mehanizam za naknadu štete država bi trebalo da posveti posebnu pažnju dijapazonu prava za čije se kršenje dobija naknada štete, kako žrtvama određenih vrsta eksploatacije ne bi bila uskraćena mogućnost obeštećenja, kao i da bi se olakšala procedura podnošenja odštetnog zahtjeva.

U skladu sa međunarodnim obavezama države treba da razmotre sljedeće⁷⁰:

1. omogućiti žrtvama trgovine ljudima da ostanu u zemlji sve dok potražuju naknadu štete;
2. omogućiti žrtvama trgovine ljudima efikasan pristup zahtjevu za naknadu štete u okviru krivičnog, parničnog postupka i, u nekim zemljama, postupka pred sudom za radne sporove;
3. oduzetu ili zaplijenjenu imovinu trgovaca prioritarno koristiti za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima;
4. osnovati državni fond za naknadu štete (ako takav već ne postoji), koji može vršiti isplate žrtvama trgovine ljudima, bez obzira na vrstu eksploatacije koju su iskusili.

Preciznije, UN su usvojili Osnovne principe i smjernice o pravu na pravni lijek i reparaciju za žrtve teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava⁷¹. Zahvaljujući ovom instrumentu, međunarodna zajednica je prepoznala značaj rješavanja pitanja pravnih lijekova i reparacije za žrtve teških kršenja međunarodnih ljudskih prava i ozbiljnih povreda međunarodnog humanitarnog prava na sistematičan i temeljan način na nacionalnom i međunarodnom nivou.

U ovom pogledu, Osnovni principi i smjernice UN navode mjere koje bi države trebalo da preduzmu kako bi se osiguralo da žrtve zloupotrebe vlasti i kršenja ljudskih prava imaju pristup nadoknadi i reparaciji. U skladu sa međunarodnim zakonom, ovi pravni lijekovi uključuju pravo žrtve na sljedeće: (a) Jednak i djelotvoran pristup pravdi; (b) Odgovarajuću, djelotvornu i brzu reparaciju za pretrpljenu štetu; (c) Pristup relevantnim informacijama koje se tiču kršenja prava i mehanizama za reparaciju.

Neka od ključnih pitanja koja treba postaviti kada je riječ o djelotvornosti mehanizama za naknadu štete za žrtve trgovine ljudima uključuju:

- Da li je mogućnost građana drugih zemalja, koji su bili žrtve trgovine ljudima u Vašoj zemlji, da im se isplati naknada ili odšteta u Vašoj zemlji (bilo putem krivičnog postupka ili na drugi način) na bilo koji način ometena, bilo zbog toga što žrtvama trgovine ljudima iz drugih zemalja nije

⁷⁰ Za detaljno objašnjenje međunarodnih standarda u vezi sa naknadom štete pogledajte: Priručnik za sudije i tužiitelje o naknadi štete žrtvama trgovine ljudima: Izvještaj o Bosni i Hercegovini, IFS-Emmaus 2014

⁷¹ Dostupno na internet adresi: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RemedyAndReparation.aspx>

dozvoljeno da ostanu u Vašoj zemlji tokom procesa razmatranja zahtjeva, ili zbog toga što neki osuđeni trgovci ljudima kojima je sud naložio da plate naknadu ili odštetu nisu to uradili, a njihove žrtve nemaju alternativni kanal kroz koji bi mogle da potražuju naplatu naknade štete?

- Da li je mogućnost građana Vaše zemlje, koji su bili žrtve trgovine ljudima u toj istoj zemlji, da im se isplati naknada ili odšteta u Vašoj zemlji (bilo kroz sudski postupak ili na drugi način) ometena na bilo koji način?
- Da li je oduzeta ili zaplijenjena imovina koju su trgovci stekli krivičnim djelom namijenjena prije svega za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima?
- Da li Vaša zemlja ima uspostavljen državni mehanizam za naknadu štete koji je ovlašten da žrtvama trgovine ljudima isplati naknadu štete, bez obzira na vrstu eksploatacije koju su iskusili?⁷²

2. Definicije

Praćenje je trajna radnja koja se koristi sistematičnim prikupljanjem podataka o specifičnim pokazateljima kako bi nadležnim osobama kao i glavnim zainteresiranim stranama tekućeg postupka pružila informacije o stepenu ostvarenosti ciljeva i napretku u korištenju opredijeljenih sredstava⁷³. Ovdje je pokazatelj definiran kao:

*"Osobina ili atribut koji se može izmjeriti kako bi se procijenila neka radnja u pogledu njenih rezultata ili utjecaja. Pokazatelji rezultata su, prirodno, jednostavni. Što se tiče pokazatelja utjecaja, njih je malo teže dobiti i često je najbolje osloniti se na indirektno pokazatelje kao posrednike. Pokazatelji mogu biti ili kvantitativni ili kvalitativni."*⁷⁴

Pokazatelj predstavlja kvantitativnu ili kvalitativnu promjenljivu koja se može mijenjati uslijed intervencije koja je u vezi sa onim što je planirano da se izmjeri. On pruža prilično jednostavnu i pouzdanu osnovu za procjenu dostignuća, promjena ili izvedbe. Pokazatelj je češće predstavljen numerički i može se mjeriti tokom vremena kako bi se uvidjele promjene. Pokazatelji, koji su određeni tokom faze planiranja projekta, obično sadrže sljedeće komponente:

1. Šta treba izmjeriti? (Šta će se promijeniti?)
2. Upotrebnu jedinicu mjere
3. Status prije realizacije programa
4. Veličinu, obim ili dimenziju planirane promjene
5. Kvalitet ili standard promjene koja treba da se ostvari
6. Ciljne grupe
7. Vremenski okvir⁷⁵

3. Pokazatelji

Ispod je lista pokazatelja i sredstava za verifikaciju⁷⁶ koji predstavljaju polaznu tačku u procjeni djelotvornosti mehanizama za naknadu štete u okviru BiH. Kao takve, mogu ih koristiti ili kreatori politike, ili organizacije civilnog društva u svrhu procjene djelotvornosti mehanizama za naknadu štete u zemlji i pripreme preporuka u ovom smislu. Međutim, ova lista pokazatelja se može koristiti tek kada su uspostavljeni odgovarajući mehanizmi za praćenje i izvještavanje.

⁷² Generalni direktorat Sloboda, bezbjednost i pravda, Mjerenje reakcija na trgovinu ljudima u Evropskoj uniji: Priručnik za procjenu, oktobar 2007.

⁷³ https://www.unodc.org/documents/human-trafficking/Toolkit-files/08-58296_tool_10-1.pdf

⁷⁴ http://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/cjat_eng/3_Victims_Witnesses.pdf

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Pokazatelji su predstavljeni u Priručniku Generalnog direktorata Sloboda, bezbjednost i pravda, Mjerenje reakcija na trgovinu ljudima u Evropskoj uniji: Priručnik za procjenu, oktobar 2007. i prilagođeni kontekstu BiH

1. Pristup naknadi štete ili odšteti	
Pokazatelj 1.	Sredstva za verifikaciju
<p>Žrtve trgovine ljudima imaju pravo na pravni savjet i informacije o tome kako mogu potraživati naknadu štete u bilo kom dostupnom postupku (parničnom ili krivičnom).</p> <p>Dokaz da žrtve trgovine ljudima imaju mogućnost da ostvare svoja prava na dva specifična načina:</p> <p>(1) da dobiju pravni savjet i pravnu pomoć; i (2) da dobiju informacije o tome kako mogu potraživati naknadu štete ili odštetu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Porast u broju potencijalnih žrtava trgovine ljudima koje dobijaju pravni savjet (odnosno broj žrtava koje su dobile pravnu pomoć u prethodnoj kalendarskoj godini u odnosu na isti broj dvije godine ranije): podaci se dobijaju od organizacija koje pružaju usluge žrtvama trgovine ljudima ili od nacionalne advokatske organizacije; i - Postojanje materijala koji služe da posavjetuju žrtve trgovine ljudima o tome kako mogu da potraže naknadu štete ili odštetu, na jezicima koje žrtve razumiju.
Pokazatelj 2.	Sredstva za verifikaciju
<p>Broj žrtava trgovine ljudima koje su podnijele zahtjev za naknadu štete u krivičnom i parničnom postupku.</p> <p>Dokaz da žrtve trgovine ljudima mogu da ostvaruju svoja prava na dva načina:</p> <p>(1) tužitelj prikuplja dokaze koji će podržati zahtjev oštećene osobe i</p> <p>(2) osumnjičeni/optuženi je saslušan u vezi sa ovim pitanjima</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Porast u broju žrtava trgovine ljudima koje podnose zahtjev za naknadu štete u krivičnom i parničnom postupku i kopija snimka u trajanju od jednog ili dva minuta sa ročišta gde je osumnjičeni/optuženi saslušan u vezi sa ovim pitanjima (krivični postupak) - Prikupljeni dokazi dostupni u parničnom postupku
Pokazatelj 3.	Sredstva za verifikaciju
<p>Broj sudskih presuda u krivičnom postupku kojima se dodjeljuje naknada štete žrtvama trgovine ljudima</p> <p>Dokaz da je žrtvi trgovine ljudima dodijeljena naknada za:</p> <p>Materijalnu i nematerijalnu štetu</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Porast u broju žrtava trgovine ljudima kojima je dodijeljena naknada štete u krivičnom postupku - Kopija jedne ili više sudskih presuda u prethodnoj kalendarskoj godini kojima se dodjeljuje naknada za materijalnu i nematerijalnu štetu

Pokazatelj 4.	Sredstva za verifikaciju
<p>Broj slučajeva kada je oduzeta ili zaplijenjena imovina po nalogu suda upotrijebljena za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima u krivičnom postupku uključujući i žrtve trgovine ljudima iz drugih zemalja</p> <p>Sudskom presudom je naloženo da se oduzme ili zaplijeni imovina osuđenih trgovaca ljudima od čega je izvršena naplata (naknade štete ili odštete) žrtvama trgovine ljudima.</p> <p>Poređenje broja presuda i količine oduzete imovine u prethodnoj kalendarskoj godini, sa istim periodom dvije godine ranije.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kopija jedne ili više sudskih presuda u prethodnoj kalendarskoj godini kojima se nalaže oduzimanje ili zapljena imovine osuđenog za trgovinu ljudima; i - Ukupan iznos novca koji je oduzet kriminalcima u prethodnoj kalendarskoj godini, bilo kao prihod od trgovine ljudima ili (ako je takva specifična informacija dostupna) prihod iz krivičnih djela koja su uključivala trgovinu ljudima
Pokazatelj 5.	Sredstva za verifikaciju
<p>Broj žrtava trgovine ljudima iz drugih zemalja koje su dobile naknadu štete za svaku godinu u odnosu na broj svih žrtava trgovine ljudima iz drugih zemalja koje su bile uključene u sudske postupke kao žrtve ili svjedoci (u procentima).</p> <p>Statistika (o isplaćenju naknadi štete/odšteti) urađena od strane sudova i bilo kojih državnih mehanizama za naknadu štete.</p>	<p>Isto kao iznad u pogledu sredstava za verifikaciju.</p> <p>Napomena: Ovo se ne odnosi na odluke suda da treba da im se isplati naknada, već na dokaze da je isplata izvršena.</p>
Pokazatelj 6.	Sredstva za verifikaciju
<p>Isplate žrtvama trgovine ljudima se vrše redovno nakon osude pojedinaca odgovornih za trgovinu ili eksploataciju ovih žrtava.</p> <p>Broj žrtava trgovine ljudima iz drugih zemalja koje su dobile naknadu štete za svaku godinu u odnosu na broj svih žrtava trgovine ljudima iz drugih zemalja koje su bile uključene u sudske postupke kao žrtve ili svjedoci (u procentima).</p>	<p>Statistika (o isplaćenju naknadi štete/odšteti) sastavljena od strane sudova i bilo kojeg relevantnog državnog mehanizma za naknadu štete.</p> <p>Napomena: Ovo se ne odnosi na odluke suda da treba da im se isplati naknada, već na dokaze da je isplata izvršena.</p>
Pokazatelj 7.	Sredstva za verifikaciju
<p>Članovi sudstva ili Ministarstva pravde i sigurnosti vrše reviziju slučajeva trgovine ljudima kako bi procijenili da li su žrtve trgovine ljudima bile suočene sa poteškoćama prilikom podnošenja zahtjeva za naknadu štete, ili poteškoćama u samoj naplati naknade štete, i, u skladu s tim, pripremaju preporuke za promjene koje treba uvesti u spomenute postupke.</p>	<p>Izveštaj o reviziji i preporuke (ili za promjene u postupcima ili da promjene nisu potrebne)</p>

Pokazatelj 8.	Sredstva za verifikaciju
Žrtve trgovine ljudima iz drugih zemalja imaju mogućnost da ostanu u zemlji dok zahtjev podnesen u sudskom krivičnom postupku ili parničnom postupku u vezi sa naknadom štete ili odštetom nije razriješen.	(Isto kao Pokazatelj iznad): Statistika (o broju žrtava trgovine ljudima iz drugih zemalja koje su dobile naknadu štete za svaku godinu u odnosu na broj svih žrtava trgovine ljudima iz drugih zemalja koje su bile uključene u sudske postupke kao žrtve ili svjedoci) sastavljena od strane sudova i bilo kojeg relevantnog državnog mehanizma za naknadu štete.
2. Allocating the proceeds of traffickers	
Pokazatelj 9.	Sredstva za verifikaciju
Odluka suda ili Ministarstva pravde (ili drugog državnog tijela, državnog mehanizma za naknadu štete) da dobit stečena kroz trgovinu ljudima ili imovina trgovaca, koje su oduzete od strane države, treba da budu namijenjene za isplatu naknade štete žrtvama trgovine ljudima	Postojanje takve odluke
Pokazatelj 10.	Sredstva za verifikaciju
Isplate naknade štete ili odštete žrtvama trgovine ljudima se vrše i dolaze iz fonda koji je formiran u cjelini ili djelomično od oduzetih sredstava trgovaca (kada je takav fond uspostavljen)	Izvor isplate naknade štete ili odštete žrtvama trgovine ljudima (podatke treba da osiguraju sudovi ili advokati koji zastupaju žrtve trgovine ljudima).
3. Pristup državnom mehanizmu za naknadu štete (ako i kada se takav mehanizam ustanovi)	
Pokazatelj 11.	Sredstva za verifikaciju
Nadležni organi vlasti odgovorni za vršenje sudske funkcije potvrđuju da svaka osoba koja je bila predmet bilo koje vrste eksploatacije povezane sa trgovinom ljudima može biti isplaćena iz fonda kojim upravlja država.	Odobrenje ili savjet izdat od strane odgovornih organa za vršenje sudske funkcije ili organizacije koja upravlja državnim mehanizmom za naknadu štete.
U državama gdje trenutno ne postoji državni mehanizam za naknadu štete koji može vršiti isplatu žrtvama trgovine ljudima, ili gdje postojeći mehanizam za naknadu štete može vršiti isplate samo za žrtve trgovine ljudima koje su bile predmet određenih oblika eksploatacije, preduzimaju se mjere da se uspostavi fond za naknadu štete žrtvama trgovine ljudima koje trenutno nemaju pravo na isplatu naknade štete.	Odluka nadležnog organa (kao što je Vijeće ministara BiH) da se uspostavi takav fond i potvrda da novac upućen na fond potječe ili iz imovine oduzete/zaplijenjene osuđenim trgovcima ljudima ili iz redovnog državnog budžeta.
Pokazatelj 12.	Sredstva za verifikaciju
Isplate žrtvama trgovine ljudima se vrše redovno nakon osude pojedinaca odgovornih za trgovinu ili eksploataciju ovih žrtava.	Statistika (o broju žrtava trgovine ljudima iz drugih zemalja koje su dobile naknadu štete za svaku godinu u odnosu na broj svih žrtava trgovine ljudima iz drugih zemalja koje su bile uključene u sudske postupke kao žrtve ili svjedoci) sastavljena od strane sudova i bilo kojeg relevantnog državnog mehanizma za naknadu štete.

4. Državni fond za naknadu štete – ako je uspostavljen – određena pitanja koja treba postaviti:

A. Mehanizam ili program za naknadu štete žrtvama je uspostavljen. Ako je tako:

- Koja služba je odgovorna za taj mehanizam?
- Da li se on primjenjuje na sve žrtve bilo gdje u zemlji?
- Da li se on primjenjuje na žrtve koje nisu državljani?
- Kako se mehanizam finansira?
- Koji su to uvjeti za mogućnost korištenja sredstava mehanizma?
- Da li žrtve kriminaliteta generalno znaju za mogućnost naknade štete? (informacije i programi rada na terenu)
- Da li je postupak podnošenja zahtjeva jednostavan i pristupačan?
- Kako se zahtjevi obrađuju (pravičnost, ekspeditivnost, čvrste odluke, nepristrasnost, povjerljivost itd.) i ko ih obrađuje?

B. Da li postoji neka statistička informacija ili neki drugi podatak o funkcioniranju programa, naknadi štete koja se dodjeljuje itd.?

C. U slučajevima zloupotrebe vlasti i teških povreda međunarodnih ljudskih prava, da li žrtve imaju:

- Djelotvoran pristup pravdi i sredstvima za potraživanje naknade štete?
- Pristup odgovarajućoj, efikasnoj i brznoj reparaciji za pretrpljenu štetu?
- Pristup relevantnim informacijama koje se tiču takvih mehanizama?

D. Da li je država usvojila odgovarajuće i djelotvorne zakonske i administrativne procedure i druge odgovarajuće mjere koje osiguravaju pravičan i efikasan pristup pravdi žrtvama teških povreda međunarodnih ljudskih prava?

E. Da li je država omogućila pristup adekvatnim, djelotvornim, brzim i odgovarajućim pravnim lijekovima za žrtve zloupotrebe vlasti i teških povreda međunarodnih ljudskih prava?

